

**Finansiering af virksomheder i
landdistrikter**

Oktober 2008

ISBN: 87-91677-20-3

Net: 87-91677-21-1

Indholdsfortegnelse:

Indholdsfortegnelse:	2
Sammendrag	3
1 Indledning	4
1.1 Baggrund	4
1.2 Formål	5
1.3 Metode	5
2 Landdistrikter og erhverv i landdistrikterne	6
2.1 Hvordan defineres landdistrikter?	6
2.2 Hvad karakteriserer Danmarks landdistrikter?	9
2.3 Hvad karakteriserer Danmarks landdistrikter?	11
3 Kapitalstruktur og finansieringsvilkår	13
3.1 Realkreditinstitutternes rolle	14
3.2 Pengeinstitutternes rolle	16
4 Eksterne vurderinger af finansieringsvilkår	18
4.1 Pengeinstitutternes rolle	18
4.2 Erhvervsrådgivernes vurdering	20
4.3 Ejendomsmæglernes vurdering	21
5 Registeranalyse af virksomheder i land- og bykommuner	22
5.1 Danmarks Statistiks Regnskabsdatabase	22
5.2 Virksomhedernes struktur	24
5.2.1 Branchefordeling	25
5.2.2 Virksomhedsstørrelse (antal årsværk)	26
5.3 Virksomhedernes økonomi	27
5.3.1 Indtjeningssevne	27
5.3.2 Sammensætningen af aktiver og passiver	28
5.3.3 Finansielle omkostninger	30
5.4 Mulighed og behov for supplerende analyser?	31
6 Politiske instrumenter på finansieringsområdet	33
7 Konklusion	34
8 Litteratur	38
9 Bilag	40
9.1 Spørgeskema benyttet ved undersøgelse blandt erhvervsfremmeaktører	40
9.2 Spørgeskema benyttet ved undersøgelse blandt erhvervsmæglere	43
9.3 Regnskabsposter i Regnskabsstatistik for firmaer	45

Sammendrag

Det overordnede formål med denne undersøgelse har været at belyse om virksomheder beliggende i danske landdistrikter har ringere finansieringsvilkår end sammenlignelige virksomheder placeret i byområder. Mere specifikt har det været formålet at se på om virksomhedernes adgang til fremmedkapital er forskellige i by og på land og om land- og byvirksomhederne eventuelt må betale en forskellig pris for den kapital de får stillet til rådighed

Undersøgelsen står, rent metodemæssigt på fire ben:

- Et *litteraturstudie* med henblik på afdækning af eksisterende viden om landdistriktsvirksomheders finansieringsvilkår.
- *Statistiske analyser* på basis af offentligt tilgængelige databaser der kan benyttes til at belyse virksomhedernes finansielle forhold Danmark.
- *Spørgeskemaundersøgelse* blandt *regionale erhvervsfremmeaktører* med henblik på at belyse forhold omkring finansieringsforhold for virksomheder i henholdsvis byer og i landdistrikter
- *Spørgeskemaundersøgelse* blandt *medlemmer af Dansk Ejendomsmæglerforening* med henblik på at belyse virksomhedernes adgang til fremmedkapital mod sikkerhed i fast ejendom.

Den overordnede konklusion på undersøgelsen er, at der ikke noget der tyder på, at finansieringsvilkårene skulle være påvirket af om virksomhederne ligger placeret i et landdistrikt eller i et byområde.

Ses der specifikt på virksomhedernes adgang til at belåne deres aktiver (det vil sige virksomhedernes gældsprocent) så er der heller ikke noget der tyder på at landdistriktsvirksomhederne har ringere adgang til fremmedkapital end byvirksomhederne. Ja, det forholder sig nærmest lige modsat idet byvirksomhederne har en signifikant lavere gældsandel end virksomheder i udkants-, land-, og mellemkommuner. Dette gælder uanset virksomhedsstørrelse.

Det kan heller ikke påvises at landdistriktsvirksomhederne har højere finansieringsomkostninger. Tværtimod – men forskellen er ikke signifikant – har virksomheder i by- og mellemkommuner større finansieringsomkostninger i forhold til den samlede gæld. Dette er en tendens der gælder for alle virksomhedsstørrelser. Således er de gennemsnitlige finansieringsomkostninger i udkantskommuner og landkommuner for alle virksomhedsstørrelser mindre end de gennemsnitlige finansieringsomkostninger for de samme virksomhedsstørrelser i mellem- og bykommuner.

Imidlertid viser undersøgelsen også at det er en udbredt opfattelse at landdistriktsvirksomheder har dårligere finansieringsvilkår end virksomheder i byområder. Erhvervsrådgivere og erhvervsmæglere mener således at landdistriktsvirksomhederne har ringere adgang til at belåne deres aktiver end byvirksomheder. Til gengæld er det ikke den generelle opfattelse at landdistriktsvirksomheder skulle blive bebyrdet med højere finansieringsomkostninger end tilsvarende virksomheder i byområderne.

Det kan ikke afvises at landdistriktsvirksomheder har ringere finansieringsvilkår end byvirksomheder, men når sammenligningen foretages på kommuneniveau, som det er sket i denne undersøgelse, kan det ikke påvises. Der er behov for at gennemføre en analyse hvor der mere specifikt ses på, om den enkelte virksomhed ligger i et byområde eller ej og hvad denne lokalisering eventuelt betyder for finansieringsvilkårene.

1 Indledning

Har virksomheder i landdistrikterne andre vilkår for udvikling end gældende for virksomheder placeret i byerne? Svaret på dette ganske retoriske spørgsmål må blive: Ja, selvfølgelig har de det! Hvis det giver mening at skelne mellem landdistrikt og by, betyder det selvkært også, at der er forskelle i det miljø virksomhederne opererer i. Ejendomspriserne og det afledte husleje vil være forskellig, adgangen til arbejdskraft vil være forskellig. Infrastrukturen, blandt andet i form af transportafstande og transportomkostninger vil være forskellige. Kort sagt, produktionsvilkårene vil på en hel række områder være forskellige for de virksomheder der ligger i landdistrikterne set i forhold til virksomheder lokaliseret i byerne. Ikke sådan at forstået at vilkårene for erhvervsvirksomhed nødvendigvis er dårligere i landdistrikterne end i byerne, men anderledes, det er de i hvert fald. På nogle områder, og i forhold til nogle virksomhedstyper, vil det være en fordel at være lokaliseret i et landdistrikt og i andre situationer er det modsat en fordel med en placering i byen.

I denne undersøgelse er det formålet at se på en enkelt af de faktorer der har betydning for virksomhedernes udvikling, nemlig adgangen til – og prisen for - fremmedkapital. Findes der på dette specifikke område særlige hindringer for udvikling af virksomheder i landdistrikterne? Der fokuseres i undersøgelsen udelukkende på traditionelle kreditvilkår, det vil sige på virksomhedernes adgang til realkredit og pengeinstitutbelåning og på vilkårene for denne belåning. Her ud over har virksomhederne adgang til en række andre finansieringsformer, som eksempelvis leasing, venturekapital og indskud af "ekstern egenkapital" (aktieindskud) eller lån fra venner og forretningsforbindelser, men disse finansieringsmuligheder behandles imidlertid ikke i undersøgelsen. Studiet er delfinansieret af Velfærdsministeriets Landdistriktspulje og Center for Regional og Turisfeforskning vil indledningsvis takke ministeriet for denne støtte.

1.1 Baggrund

En lang række undersøgelser har dokumenteret, at den økonomiske vækst i landdistrikterne halter efter væksten i byområderne. Dette skyldes selvfølgelig i en vis udstrækning, at landdistrikterne har mange virksomheder indenfor de gamle erhverv som landbrug og fiskeri, erhverv der både indtjeningsmæssigt og vækstmæssigt ligger under niveauet for andre erhverv, men det er langt fra hele forklaringen. De nye væksterhverv, som eksempelvis IKT, bioteknologi eller privat forretningsservice, bliver af flere forskellige årsager lokaliseret i de største danske byer, og derfor søger kapitalen selvkært også til disse byområder. Men betyder det modsat, at adgangen til kapital og finansielle serviceydelser bliver ringere for de virksomheder der vælger at lokalisere sig i et landdistrikt? Og kan en sådan eventuel ringere adgang til kapital i landdistrikterne være en medvirkende forklaring på ringe økonomiske vækst i landets yderområder?

Det er et aspekt der gentagende gange er blevet nævnt i debatten om landdistrikternes udviklingsvilkår. Har befolkningen og erhvervslivet ringere adgang til kapital i landdistrikterne? For cirka 10 år siden (i 1996) udarbejdede det daværende Indenrigsministerium en redegørelse om realkredit- og pengeinstitutternes udlånspraksis og service overfor kunder i landdistrikterne. Adgangen til realkredit- og pengeinstitutlån har stor betydning for etablering, drift og udvikling af virksomheder og specielt for de små og de nystartede virksomheder, kan det være vanskeligt at skaffe kapital fra anden side. Den daværende undersøgelse indikerede, at realkreditinstitutterne havde større tab på kunder i landdistrikterne og at pengeinstitutterne bevilgende mindre lån til virksomheder placeret i landdistrikterne samt at kunder i landdistrikter blev serviceret med en *bedre* adgang til filialer end kunder i byområder. Alt i alt var konklusionen på redegørelse imidlertid, at det ikke kunne påvises, at kunder i landdistrikterne havde dårligere finansieringsvilkår end kunder i byerne.

I den mellemliggende periode er der sket en kraftig reduktion af det generelle renteniveau i samfundet hvilket har ført til kraftige prisstigninger på fast ejendom. Prisudviklingen i byerne og i de mere perifere landområder har imidlertid udviklet sig meget forskellige, og kapitalgevinsterne (og dermed lånemulighederne) har været betydeligt større i byerne end i landdistrikterne, hvilket har medført at landdistrikternes relative adgang til fremmedkapital – via belåning af friværdier – i den mellemliggende periode er blevet yderligere forringet.

Der har gennem tiden været lavet adskillige undersøgelser der har skullet belyse forskellige virksomhedstypers, eksempelvis iværksætteres eller småvirksomheders adgang til lånekapital og risikovillig egenkapital, men der findes ingen nyere danske undersøgelser der specifikt fokuserer på de virksomheder der er placeret i landdistrikterne og på deres adgang til kapital, selvom netop adgangen til kapital er en overordentlig væsentlig udviklingsparameter.

1.2 Formål

Det overordnede formål med denne undersøgelse er at belyse om virksomheder beliggende i danske landdistrikter har ringere finansieringsvilkår end sammenlignelige virksomheder placeret i byområder. Mere specifikt har det været formålet at se på om virksomhedernes adgang til fremmedkapital er forskellige i by og på land og om land- og byvirksomhederne eventuelt må betale en forskellig pris for den kapital de får stillet til rådighed

Det vil sige, det skal undersøges om landdistriktsvirksomhedernes eventuelt dårligere finansieringsvilkår *alene* kan tilskrives virksomhedernes fysiske lokalisering i et landdistrikt eller om der kan være andre forklaringer på eventuelle forskelle? For at kunne besvare dette spørgsmål kræves det for det første, at det er muligt entydigt at placere virksomhederne i henholdsvis landdistrikter og byområde. Dernæst skal det være muligt at definere og måle, hvad der forstås ved "dårlige finansieringsvilkår" og endelig skal være muligt at "rense" resultatet for eventuelle andre årsager til forskelle i finansieringsvilkår mellem land- og byvirksomheder.

1.3 Metode

Undersøgelsen står, rent metodemæssigt på fire ben:

- Et *litteraturstudie* med henblik på afdækning af eksisterende viden om landdistriktsvirksomheders finansieringsvilkår.
- *Statistiske analyser* på basis af offentligt tilgængelige databaser der kan benyttes til at belyse virksomhedernes finansielle forhold i Danmark.
- *Spørgeskemaundersøgelse* blandt *regionale erhvervsfremmeaktører* med henblik på at belyse forhold omkring finansieringsforhold for virksomheder i henholdsvis byer og i landdistrikter.
- *Spørgeskemaundersøgelse* blandt *medlemmer af Dansk Ejendomsmæglerforening* med henblik på at belyse virksomhedernes adgang til fremmedkapital mod sikkerhed i fast ejendom.

Grundlaget for den statistiske analyse samt de benyttede spørgeskemaer findes i bilaget til nærværende rapport.

2 Landdistrikter og erhverv i landdistrikterne

Der er megen tale om landdistrikter, landdistriktspolitik og levevilkår i landdistrikterne i disse år. Imidlertid er der på ingen måde tale om veldefinerede og afgrænsede begreber. I denne analyse er fokus på landdistrikter og vilkårene for erhvervsvirksomhed i landdistrikterne. Derfor indledningsvis en gennemgang af forskellige landdistriktsdefinitioner samt en beskrivelse (og afgrænsning) af de former for erhvervsvirksomhed der inddrages i analysen.

2.1 Hvordan defineres landdistrikter?

Fra 1950 har Danmarks Statistik opereret med en definition af landdistrikter, der tager udgangspunkt i bebyggelse og befolkning. Herpå bygger også definitionen, der har været gældende siden 1960. Et landdistrikt bliver her defineret som det modsatte af et byområde:

»Et byområde er en sammenhængende bebyggelse, der på opførelsetidspunktet har mindst 200 indbyggere; at bebyggelsen er sammenhængende vil som hovedregel sige, at afstanden mellem husene ikke overstiger 200 meter, medmindre afbrydelsen skyldes offentlige anlæg, kirkegårde o.l. Landdistrikter er områderne uden for byområderne«.

Det er i denne sammenhæng vigtigt at bemærke sig, at der er tale om en negativ definition. Landdistrikterne udgør i statistikken den »rest«, der ligger rundt om byområderne. Sat på spidsen bliver dette temmelig store rand- eller restområde – landdistrikterne – derfor reduceret til et landareal, der alene kan og skal tjene et af to formål: enten at rumme primærproduktionen, eller også at udgøre en »landreserve« for yderligere bymæssig ekspansion (Svendsen, G.L. 2000).

Landdistriktsredegørelsen fra 2002 (Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2002) definerer "landdistrikter" som områder uden for bymæssig bebyggelse plus små lokalsamfund op til 1000 indbyggere. Landdistriktsredegørelsen fra 2004 henviser også til denne definition¹.

Det er således et problem, at Velfærdsministeriet² og Danmarks Statistik anvender forskellige definitioner for et landdistrikt, men de officielle definitioner af landdistrikter giver også anledning til en række praktiske problemer i relation til operationalisering af begrebet. Meget officiel statistik er nemlig kun opgjort på kommuneniveau, og kommuner består jo af såvel by- som af landområder. Benyttes de to officielle definitioner af "landdistrikt", så er det faktisk ikke muligt, via offentligt tilgængelige statistikker, at få informationer om, hvorledes erhvervs- og levevilkårene udvikler sig i de omtalte landdistrikter. Dette gør det vanskeligt for både politikere, embedsfolk og forskere at operationalisere begrebet.

Som en slags nødløsning har der i en årrække administrativt været opereret med landkommuner defineret som »kommuner uden for Nordøstsjælland med under 10.000 indbyggere«, og disse landkommuner er så blevet opfattet som Danmarks landdistrikter. I forbindelse med kommunalreformen i 2007 blev den gamle opdeling i land- og bykommuner imidlertid uaktuel. De oprindelige 271 kommuner er blevet sammenlagt til 98 kommuner og den gennemsnitlige kommunestørrelse er steget fra knapt 20.000 indbyggere til ca. 55.000 indbyggere (Økonomi- og Erhvervsministeriet, 2006). Det siger sig selv, at der inden for stort alle disse storkommuner kan findes både væsentlige landområder og væsentlige byområder. Opdelingen i land- og

¹ Kategorierne "land" og "by" kan under visse omstændigheder siges at »modarbejde« hinanden. Forestiller vi os fx det tilfælde, at flere flytter ud i et landdistrikt, således at der i dette område opstår en by på over 200 indbyggere – da vil dette område pludselig blive registreret som byområde. Tilsvarende vil en afvandring fra landsbyer til byer fejlagtigt blive registreret som en vækst i landdistrikter inden for området. Det er indlysende, at denne manglende statistiske præcision medfører en række uheldige konsekvenser for de offentlige instanser, der har til opgave at forvalte sådanne befolkningsmæssigt »ustabile« landområder (Svendsen, G.L., 2000).

² Som det tidligere Indenrigs- og Sundhedsministerium nu er en del af.

bykommuner er derfor – alene på grund af kommunalreformen - blevet mindre håndterbar i praksis og der er opstået behov for en anden definition af begrebet landdistrikt.

I regeringens Regionalpolitiske Vækstreddegørelse (*Økonomi- og Erhvervsministeriet, 2006*) opereres der ikke længere med land- og bykommuner, men med såkaldte "Yderområder" og "Overgangsområder". Disse områder er dog grundlæggende stadig defineret på kommunalt niveau; "Yderområder" er kommuner med en erhvervsindkomst på under 90 pct. af landsgennemsnittet³ og med en befolkningsudvikling under 50 pct. af landsgennemsnittet⁴. Herudover er alle landets småøer defineret som yderområder. De såkaldte "Overgangsområder" er tidligere udpegede yderområder (det vil sige kommuner), der efter kommunalreformen er blevet dele af nye og relativt stærke kommuner. I alt 16 nye storkommuner og 15 småøer er på denne måde udpeget som yderområder. Syv tidligere kommuner (det vil sige nuværende delområder af større kommuner) er udpeget som "Overgangsområde". Både Yder- og Overgangsområder kan, ifølge denne definition, sagtens omfatte relativt store provinsbyer⁵. Økonomi- og Erhvervsministeriets definition af Yderområder og Overgangsområder har primært betydning i relation til tildeling af EU's strukturfondsmidler, og i den forbindelse ligestilles yder- og overgangsområder.

I Landsplanredegørelsen 2006 (*Miljøministeriet, 2006b*) benyttes en noget anden definition af "Yderområder", idet disse defineres som pendlingsoplande, hvis største by er under 20.000 indbyggere. Yderområder har derfor rent definatorisk langt til en større by. I praksis betyder denne definition, at yderområder omfatter de kystnære dele af det nordvestlige Jylland (omkring Ringkøbing, Lemvig, Nykøbing Mors og Thisted), det nordligste Vendsyssel, de nordøstlige dele af Djursland, Tøndereggen, Langeland, Lolland-Falster, Bornholm samt en række småøer.

I regeringens Regionalpolitiske Redegørelse (*Ibid.*) foretages en yderligere opdeling af landet i Yderregioner, Mellemregioner og Storbyregioner. Det vil sige, at opdelingen foretages på et overkommunalt niveau (såkaldte "regioner", der dog ikke har noget at gøre med de fem administrative "Regioner" som Danmark i forbindelse med kommunalreformen blev inddelt i). Denne opdeling af landet i regioner er baseret på indikatorer fra den såkaldte regionale konkurrenceevnemodel som Erhvervsministeriet har udviklet i samarbejde med det private analysefirma "Copenhagen Economics". Denne forklaringsmodel har fokus på regionernes præstationer indenfor de såkaldte fire vækstdrivere (innovation, iværksætteri, anvendelse af ny teknologi og menneskelige ressourcer).

I modsætning til ovenstående opdeling af landet, gennemført af henholdsvis Økonomi- og Erhvervsministeriet og Indenrigs- og sundhedsministeriet, har Fødevarerministeriet i samarbejde med Danmarks Jordbrugsforskning udarbejdet et klassifikationssystem der viser "landdistriktsgraden" af de enkelte kommuner (*Direktoratet for FødevarerErhverv, 2006 samt Kristensen et al., 2007*). Dette klassifikationssystem er benyttet til at opdele landets kommuner i 16 Yderkommuner, 29 Landkommuner, 18 Mellemkommuner og 35 Bykommuner. . Klassifikationssystemet benyttes af Fødevarerministeriet som administrationsgrundlag for det såkaldte Landdistriktsprogram. Alle ikke-by-kommuner defineres af Fødevarerministeriet som "landdistriktskommuner", det betyder at i alt 63 kommuner i Danmark er omfattet af landdistriktsprogrammet.

Det må formodes, at især Fødevarerministeriets definition af Yderkommuner og Landkommuner i de kommende år vil blive opfattet synonymt med "Landdistrikter". Disse landdistriktskommuner ligger primært i Jylland (minus det østlige område og Ålborg), på Fyn (minus Odense), på Vest- og Sydsjælland samt Lolland/Falster og på Bornholm.

³ Erhvervsindkomst pr. indbygger for perioden 2001 til 2003

⁴ Befolkningstilvækst for perioden 2003 til 2005

⁵ Bevillingsmæssigt sidestilles overgangsområder med yderområder når det tildeling af EU's Strukturfondsmidler for perioden 2007 til 2013.

Klassifikationen af landets kommuner efter landdistriktsgrad sker som nævnt efter et indikatorsystem udarbejdet af Danmarks Jordbrugsforskning (*Kristensen et. al, 2007*), og nedenfor findes en summarisk gennemgang af dette system.

I alt 14 indikatorer benyttes til at vurdere landdistrikternes betydning i de nye kommuner. Indikatorerne belyser emner som urbanisering, landbrugets betydning, den demografiske struktur, erhvervs- og befolkningsudviklingen, uddannelsesniveaet, kommunens økonomiske grundlag samt kommunens lokalisering (center/periferi forholdet). I de fleste tilfælde benyttes flere faktorer til at belyse en enkelt indikator. Metodemæssigt tillægges de enkelte indikatorer den samme vægt og sammenlægges i et samlet indeks for landdistriktsgraden. De 16 kommuner med det laveste landdistriktsindeks defineres som yderkommuner.

- Befolkning pr. km²
- Befolkning i landområder og byer under 1.000 indbyggere
- Andel af kommunens areal i landzone
- Andel af beskæftigede i landbrugserhverv
- Andel af befolkningen i alderen 17-64 år
- Andel af befolkningen i alderen 25-44 år
- Udviklingen i beskæftigelsen 1994-2004
- Befolkningsudviklingen 1994-2004
- Gennemsnitlig afstand til motorvej
- Arbejdspladser i forhold til beskæftigede (pendlingsafhængighed)
- Andel af arbejdsstyrken med grundskoleuddannelse 2005
- Andel af arbejdsstyrken med mellemlang- eller højere uddannelse 2005
- Gennemsnitlig afstand til områder med stort overskud af arbejdspladser 2004
- Beskatningsgrundlag pr. indbygger 2007

Figur 1: Oversigt over indikatorer i indeks for landdistriktsgrad (Direktoratet for FødevarerErhverv, 2006)

På grundlag af disse indikatorer (figur 1) er landet opdelt i de fire kommunetyper. Grænsen mellem de forskellige kommunetyper er fastlagt ganske arbitrært og ud fra politiske hensyn⁶. Populært sagt kan man sige, at de kommuner der opfatter sig selv som landkommuner, også er blevet klassificeret som landkommuner.

At benytte hele 14 indikatorer til at klassificere landets kommuner efter landdistriktsgrad kan synes en smule besværligt, og Dansk Jordbrugsforskning (*Kristensen et. Al, 2007*) gør dog også selv opmærksom på, at der eksisterer en betydelig korrelation mellem flere af indikatorerne. Det er således muligt, at der ville kunne gennemføres en stort set tilsvarende opdeling af landets kommuner med brug af et færre antal indikatorer, der eventuelt samtidigt kunne vægtes forskelligt. På den anden side bruges der i Den Regionale Konkurrenceevnemodel endnu flere indikatorer til blot at belyse kommunernes præstationer indenfor de fire vækstdrivere.

Overordnet hersker der således en vis uklarhed i relation til begrebet landdistrikt. Selvom regeringen i den regionalpolitiske redegørelse fra 2006 gør brug af begrebet "landdistrikt" 20 gange, så findes der altså ikke nogen entydig definition af begrebet. På kommunalt niveau er det Fødevarerministeriet der i forbindelse med Det Danske Landdistriktsprogram har gennemført den mest stringente opdeling af landets kommuner i landdistrikter og ikke-landdistrikter.

⁶ Rent teknisk er afgrænsningen af de enkelte kommunetyper foretaget således, at de 27 pct. af kommunerne med laveste landdistriktsindeks er defineret som yderkommuner. Kommuner beliggende mellem 27 og 40 procents fraktilen er landkommuner, og kommuner mellem 40 og 50 procents fraktilen er mellemkommuner. Resten defineres som bykommuner.

De analyser der i denne rapport gennemføres på kommunalt niveau baseres derfor på den samme opdeling af landets kommuner som benyttet af Fødevareministeriet.

Opgørelse af landdistrikter på et subkommunalt niveau

Det siger sig selv, at der er tale om en relativ grov tilnærmelse når landdistrikter defineres på kommunalt niveau. Alle landets kommuner indeholder både bymæssig bebyggelse og egentlige landdistrikter, og det er jo langt fra givet at erhvervs- og levevilkårene er ens i de to område-typer indenfor kommunen. Såfremt det rent metodemæssigt havde været muligt, kunne det derfor have været interessant også at gennemføre analyser på et subkommunalt niveau.

I forbindelse med et tidligere forskningsprojekt gennemført af Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut om det danske bymønster og landdistrikterne (*Christoffersen, H., 2003*) blev der udviklet en model, der gjorde det muligt at henføre registerdata (dvs. information om både mennesker og virksomheder) til henholdsvis kommunens største by, kommunens øvrige byer og til de egentlige landdistrikter i kommunen. Denne subkommunale model gjorde det muligt at udtrække store mængder data (og dermed viden) til belysning af levevilkårene i de forskellige områder *indenfor* kommunerne. Problemet var, at der var tale om en enkeltstående analyse, og selvom Danmarks Statistik i mange år har opereret med en specifik definition af landdistrikter, har der ikke i nævneværdigt omfang har været produceret statistik på dette niveau⁷. Problemet med den subkommunale tilgang er derfor, at der stadig ikke produceres en løbende statistik der belyser forskellene i levevilkår for mennesker og virksomheder i henholdsvis byerne og på landet. Retfærdigvis skal det nævnes, at der til alle grundlæggende registreringer i Danmarks Statistik er knyttet en såkaldt sognekode, hvilket muliggør subkommunale analyser. Det kræver dog specialudtræk (og dermed dyre udtræk) fra Danmarks Statistik at foretage sådanne subkommunale analyser, og da langt de fleste sogne indeholder såvel land- som by-områder, giver denne opdeling i sig selv heller ikke mulighed for en land/by-opdeling.

I forbindelse med nærværende undersøgelse har det været hensigten at foretage en subkommunal (land/by) opdeling af registerdata. For så vidt angår persondata (eksempelvis oplysninger om indkomst, uddannelse og beskæftigelse) er det i løbet af projektperioden blevet muligt at foretage en sådan opdeling, men for så vidt angår virksomhedsdata og den tilknyttede regnskabsdatabase er den nødvendige algoritme endnu ikke fuldt operationaliserbar. Derfor har det været nødvendigt udelukkende at gennemføre registerundersøgelsen på kommunalt niveau, men hensigten er i løbet af kort tid at supplere med subkommunale analyser.

2.2 Hvad karakteriserer Danmarks landdistrikter?

Danmarkskortet er under bestandig forandring. For øjeblikket er det især globaliseringen og den afledte frihandel med et skift i de dominerende erhverv fra industri til service, der påvirker erhvervsudviklingen og den afledte bosætningsstruktur. Konkurrencen mellem de forskellige erhverv indenfor landets grænser og mellem de forskellige lande øges, og der udvikles specialiserede beskæftigelses- og brancheregioner. En afledt effekt af den ændrede erhvervsstruktur er, at bosætningen i stadig stigende grad koncentrerer sig i stadig større afstande for de større byer. Således er Sjælland og den nordlige del af Falster i realiteten ved at udvikle sig til én funktionel region (*Nørgaard, H og H.T. Andersen, 2006*). I modsætning hertil mister landets yderområder både arbejdspladser og indbyggere. De vidensintensive væksterhverv indenfor eksempelvis forretningsservice koncentrerer sig i byområderne, og gennem de senere år er der sket en udflytning eller lukning af en stor del af de industrivirksomheder, der ofte var placeret i provinsen. Hertil kommer den fortsatte strukturudvikling i jordbruget, der er med til at reducere den beskæftigelsesmæssige betydning af dette erhverv. Det er alt sammen faktorer der betyder, at leve- og erhvervsvilkårene udvikler sig meget forskelligt i Danmark.

⁷ Danmarks Statistik opgør løbende befolkningstal fordelt efter urbaniseringsgrad. Det vil sige en opgørelse af, hvor stor en del af befolkningen der bor i byer hhv. i det åbne land og i småbyer under 1000 indbyggere. Men for så vidt angår alle andre former for registreringer om befolkning og virksomheder er det ikke muligt at foretage en opdeling i land og by.

Leve- og erhvervsvilkår i de forskellige egne af Danmark er belyst i talrige rapporter og analyser, se eksempelvis "Landdistriktsredegørelsen" (*Indenrigsministeriet, 2004*) eller "Det danske landdistriktsprogram 2007 – 2013." (*Direktoratet for FødevarerErhverv, 2006*), den Regionalpolitiske redegørelse (*Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2006*) eller Den Regionalpolitiske Vækstredegørelse (*Økonomi- og erhvervsministeriet, 2006*).

Målt på både indkomstudvikling og befolkningsudvikling har landets yderkommuner og landkommuner i mange år haltet efter det øvrige land. Mange yderkommuner har i realiteten gennem flere år været præget af fraflytning blandt personer fra den erhvervsaktive aldersgruppe. Hvorvidt de regionale forskelle er blevet udvidet over de senere år, afhænger imidlertid i nogen udstrækning af hvilke forhold man vælger at lægge vægt på.

I det følgende beskrives nogle af de socioøkonomiske indikatorer der ofte benyttes til at karakterisere levevilkårene i de forskellige kommuner. I det omfang, hvor data beskriver en udvikling, er der fokuseret på perioden fra 1994 til 2004, og fremstillingen er i stor udstrækning baseret på publiceret og ikke-publiceret baggrundsmateriale til det danske landdistriktsprogram (*Fødevarerministeriet, 2006*).

Data	By-kommuner	Mellem-kommuner	Land-kommuner	Yder-kommuner	Hele landet
Kommunens samlede areal km ²	5.499	6.920	20.111	10.991	43.521
Arealandel (pct.)	12,6%	15,9%	46,2%	25,3%	
Areal i landzone - andel af kommunens areal	82,6%	94,0%	95,9%	97,3%	94,3%
Befolkning i alt 1994 (1000 stk.)	2.402	788	1.488	517	5.196
Befolkning i alt 2004 (1000 stk.)	2.531	834	1.520	511	5.397
Befolkningsandel i 2004 (pct.)	46,9%	15,5%	28,1%	9,5%	
Befolkning i alt 2007 (1000 stk) - prognose	2.558	853	1.527	504	5.441
Befolkning i landområder og byer under 1000 indb. - andel af befolkningen i 2004	7,2%	27,2%	36,7%	48,8%	22,6%
Gennemsnitlig afstand til motorvej - km	6,5	10,4	15,2	41,1	19,6

Tabel 3.1: Geografi og demografi

Yderkommunerne dækker således godt 25 pct. af landets areal, men kun 9,5 pct. af landets befolkning er bosat i yderkommunerne. Samtidig ses, at knapt halvdelen af befolkningen i yderkommunerne er bosat i de egentlige landområder og byer under 1000 indbyggere. For landet som helhed er det kun ca. 23 pct. af befolkningen der bor i landdistrikterne.

Data	By-kommuner	Mellem-kommuner	Land-kommuner	Yder-kommuner	Hele landet
Antal arbejdspladser i forhold til antal beskæftigede i 2004	1,06	0,91	0,95	0,98	1,00
Gennemsnitlig afstand fra et punkt i kommunen til områder med stort overskud af arbejdspladser i 2004 - km	23	56	105	206	111
Beskæftigede i landbrugserhverv - andel af beskæftigede i 2004	1,1%	3,3%	5,3%	7,4%	3,2%
Udviklingen i beskæftigelsen 1994-2004 - Andel af beskæftigede i 1994	7,5%	6,3%	1,4%	-2,0%	4,7%

Tabel 3.2: Beskæftigelse og erhverv

Det ses, at mellemkommuner og landkommuner i en vis udstrækning fungerer som bosætningsområde i forhold til bykommunerne. Yderkommunerne har i større udstrækning balance mellem antal arbejdspladser og antal beskæftigede, det vil med andre ord sige, at disse kommuner i større udstrækning er afhængige af selv at kunne skabe det nødvendige antal arbejdspladser, og i det omfang dette ikke er muligt fører det til øget fraflytning fra yderkommunerne.

Data	Bykommuner	Mellemkommuner	Landkommuner	Yderkommuner	Hele landet
Beskatningsgrundlag - pr indbygger i 2007 - tusind kr.	157	134	128	125	142
Samlet antal Indbyggere 2007 - tusind stk.	2.558	853	1.527	504	5.441
Indbyggere kun med grundskoleuddannelse - andel af uddannelse i alt	23,9%	31,6%	33,1%	36,4%	28,7%
Indbyggere med mindst mellem-lang uddannelse - andel af uddannelse i alt	26,8%	17,0%	15,7%	13,6%	21,1%

Table 3.3: Uddannelse og indkomst

Som nævnt er det de vidensintensive erhverv der i disse år oplever en stigning i efterspørgsel og dermed beskæftigelse. Da disse erhverv er koncentreret i bykommunerne har det den afledte effekt, at også den uddannede del af befolkningen søger mod bykommunerne, eller mod de kommuner, der tjener som arbejdskraftsoplande til de store bykommuner. Det har så igen den effekt, at det gennemsnitlige indtjenings- og beskatningsniveau i yderkommunerne bliver betydeligt lavere end i bykommunerne, og på trods af kommunale udligningsordninger betyder det, at yderkommunerne ikke har de samme muligheder for at finansiere et offentligt service-tilbud som de rigere by- og mellemkommuner. Dette er så igen med til at gøre yderkommunerne mindre attraktive som bosætningsområde.

2.3 Hvad karakteriserer Danmarks landdistrikter?

Globaliseringen og de afledte ændringer i erhvervsstrukturen har fået mange kommuner til at ændre udviklingsstrategi. Den beskæftigelsesmæssige vækst inden for servicesektoren og disse erhvervs tilbøjelighed til at søge mod de større bykommuner har fået mange mellem- og landkommuner til i stedet at satse på bosætning. Dette er en udviklingsstrategi som yderkommunerne på grund af de længere transportafstande ikke rigtig har kunnet følge, og de er derfor – som nævnt - mere afhængige af selv at kunne skabe det nødvendige antal arbejdspladser i nærområdet.

En ting er imidlertid, at virksomhederne af en række økonomiske årsager søger mod byområderne i disse år, noget andet er, om de lovgivningsmæssige rammebetingelser for erhvervsvirksomhed i sig selv er med til at forcere denne udvikling? Det har nemlig i mange år været et bærende princip at samle erhvervsaktiviteter i særlige erhvervsområder. Derfor har det været af afgørende betydning for de små lokalsamfund, at kommunen via lokalplaner udpegede særlige erhvervsområder i deres område. En stadig større del af landets virksomheder findes imidlertid indenfor serviceerhvervene, og dette er baggrunden for, at Miljøministeriet anbefaler kommunerne at revurdere deres hidtidige strategi for erhvervslokalisering med henblik på at integrere virksomheder med andre byfunktioner såsom beboelse (*Miljøministeriet, 2006a, s.40*).

Den fysiske planlægning har også på andre områder indflydelse på muligheden for erhvervsaktivitet i landdistrikterne. Eksempelvis er der i Planloven krav om, at kommuneplanen skal fremme et varieret butiksudbud i de mindre og mellemstore byer (Planloven § 5c, stk. 1, nr. 1), og Miljøministeriet har udmeldt at det er et statsligt mål at få en decentral detailhandels-

struktur, hvilket forudsætter, at også de mindre bysamfunds rolle defineres i den kommunale planlægning (*Miljøministeriet, 2006a, s.43*).

Jordbrugserhvervet har selvklart altid spillet en stor rolle for udviklingen i landdistrikterne, og gennem den offentlige planlægning forsøger man at regulere rammerne for erhvervsudøvelsen. Som led i kommunalreformen har kommunerne fået kompetence til at fastlægge retningslinier for de jordbrugsmæssige interesser. Den fysiske planlægning har (via Planlovens bestemmelser) "altid" haft som overordnet mål at beskytte landbrugsjorden mod benyttelse til andre formål, og de statslige udmeldinger går fortsat på, at der skal udvises tilbageholdenhed med at inddrage landbrugsjord til ikke jordbrugsmæssige formål og at der skal bevares tilstrækkelige arealer til at sikre et bæredygtigt jordbrug. Strukturudviklingen har i mange år gået i retning af stadig større og mere industrielle produktionsanlæg, og antallet af landbrugsvirksomheder og beskæftigede i landbruget reduceres stadig kraftigt. Specielt for yderområderne, der er afhængige af selv at kunne skabe det nødvendige antal arbejdspladser i nærområdet, kan planlovens begrænsninger for anden erhvervsaktivitet end landbrug synes ganske restriktiv.

Den fysiske planlægning betyder meget i relation til regulering af det åbne land, og da kommunerne er myndighed i relation til Planloven (landzonetilladelser), så er kommunerne med kommunalreformen populært sagt blevet placeret lige midt i kampen om retten til at bruge det åbne land. Ud fra et naturbeskyttelsesperspektiv har staten et ønske om at friholde det åbne land for andet byggeri end landbrugsbyggeri, men samtidig er der ud fra et lokaludviklingsperspektiv et ønske om fortsat at sikre erhvervs muligheder i landdistrikterne, og i takt med at industrialiseringen af landbruget fjerner arbejdspladser fra de primære erhverv stiger behovet for at sikre andre beskæftigelsesmuligheder for landbefolkningen. Danmarks Naturfredningsforening har ved flere lejligheder udtrykt bekymring for, at kommunerne i deres administration af Planloven vil lægge for stor vægt på det lokale udviklingsperspektiv med det resultat, at hensynet til naturen nedprioriteres. Modsat kan man ud fra et lokaludviklingssynspunkt være bekymret for, om der rent lovgivningsmæssigt er åbnet tilstrækkelig op for etablering af nye arbejdspladser til afløsning af de arbejdspladser der forsvinder indenfor jordbrugs- og fødevareresektoren?

Planloven åbner i en vis udstrækning op for, at der kan etableres anden virksomhed i tiloversblevne landbrugsbygninger, men dels administreres disse tilladelser tilsyneladende relativt restriktivt, og derudover er der kun begrænsede muligheder for efterfølgende at udvide virksomheder der på denne måde er etableret udenfor de egentlige erhvervsområder, hvilket selvklart også virker dæmpende på erhvervslivets interesse i at lokalisere sig sådanne steder.

De lovgivningsmæssige begrænsninger i erhvervsaktiviteten i landdistrikterne har den afledte effekt, at det begrænser de alternative anvendelsesmuligheder af produktionsanlæggene. Dette fører så igen til lavere realisationsværdier og dermed reduktion af eventuelle långiveres pantsikkerhed. Dette skal realkredit- og pengeinstitutter selvklart tage hensyn til, og Planloven er derfor i sig selv sandsynligvis med til at begrænse landdistriktsvirksomhedernes adgang til fremmedkapital.

3 Kapitalstruktur og finansieringsvilkår

Når der i denne undersøgelse fokuseres på virksomhedernes finansieringsvilkår, ses der som tidligere nævnt udelukkende på virksomhedernes adgang til lånekapital og på den pris virksomhederne må betale for at få stillet denne lånekapital til rådighed.

At en virksomhed oplever "dårlige finansieringsvilkår" kan skyldes mange forskellige forhold:

- At de må betale højere renter på deres lån
- At de i højere grad må betale gebyrer
- At løbetiden på deres lån er kortere
- At de ikke kan opnå samme belåningsgrad på deres aktiver
- At deres aktiver vurderes lavere

I debatten om landdistriktsvirksomhedernes adgang til fremmedkapital skelnes der typisk mellem pengeinstitutternes og realkreditinstitutternes udlånspolitik. Realkreditinstitutterne udlåner primært mod sikkerhed i den faste ejendom. Derfor er det primært realkreditinstitutternes vurdering af den faste ejendom der er i fokus, fordi denne vurdering har betydning for hvor store lån der kan tilbydes. Via selve realkreditsystemet er den rente låntager skal betale for lånet imidlertid upåvirket af, om virksomheden er placeret i et landdistrikt eller ej.

Pengeinstitutterne har typisk ikke den samme pantsikkerhed som realkreditinstitutterne og derfor er de i større udstrækning henvist til at inddrage virksomhedsejernes personlige og faglige kompetencer i deres kreditvurdering. Ud over at kunne være mere tilbageholdende ved långivning til landdistriktsvirksomheder, så har pengeinstitutterne mulighed for at kræve en risikopræmie (en højere rente) såfremt de vurderer, at risikoen ved udlån til landdistriktsvirksomheden forventes at være højere end ved udlån til byvirksomheder.

På grund af disse forskelle bør finansieringsvilkårene i de to sektorer behandles hver for sig. I nærværende rapport er det, for så vidt angår de to spørgeskemaundersøgelser, muligt at foretage en sådan opdeling, men for så vidt angår registerundersøgelsen er det ikke muligt på samme måde at skelne mellem de forskellige finansieringsformer. Her er vi således henvist til udelukkende at se på de samlede finansieringsomkostninger i forhold til det samlede indskud af lånekapital (som udtryk for prisen på fremmedkapital) og på det samlede udlån i forhold til den samlede aktivmasse (som udtryk for virksomhedernes adgang til at finansiere ved hjælp af fremmedkapital).

Forskelle i finansieringsvilkår mellem landdistriktsvirksomhederne og byvirksomhederne kan imidlertid skyldes en række andre forhold end den fysiske lokalisering.

Pengeinstitutterne skal som udgangspunkt afveje indtjening og risici når de tilbyder lån. Er der således brancher eller virksomhedstyper som det er forbundet med en større risiko at yde lån, vil pengeinstituttet kompensere ved enten at kræve en højere rente (risikopræmie) eller tilbyde mindre lån (opnå en større grad af sikkerhed for tilbagebetaling af lånet).

Såfremt virksomheder på landet har dårligere finansieringsvilkår kan det imidlertid også skyldes en række forhold, som ikke direkte har noget at gøre med den fysiske lokalisering af virksomheden. Følgende forhold vil medføre, at långiver vil være tilbageholdende med at tilbyde lån:

- Manglende indtjeningsevne. Virksomhedernes indtjeningsevne er af afgørende betydning for deres tilbagebetalingsevne og dermed deres mulighed for at forrente en yderligere finansiering med fremmedkapital.
- Branchetilørsforhold. Nogle brancher vil være præget af lav vækst eller direkte tilbagegang i omsætning og indtjening.
- Virksomhedsstørrelse. Mindre virksomheder har en lavere forhandlingsstyrke, og derfor opnår de generelt dårligere finansieringsvilkår end de større virksomheder. Er der således

flere små virksomheder i landdistrikterne i forhold til i byerne vil dette i sig selv medføre højere finansieringsomkostninger for landdistriktsvirksomhederne.

- Virksomhedsalder: Unge virksomheder (nyetablerede/usikre virksomheder) har som regel dårligere finansieringsvilkår end ældre virksomheder.
- Trofasthed. Benytter virksomhederne i mange det samme pengeinstitut er der en forventning om, at det vil føre til en vis form for "troskabsgevinst".

I den udstrækning der i denne undersøgelse kan ses forskelle i finansieringsvilkårene mellem land og by vil der så vidt muligt blive forsøgt taget hensyn til sådanne bagvedliggende årsager.

3.1 Realkreditinstitutternes rolle

I modsætning til lån i banken er realkreditlån baseret på obligationer. Her er det udbud og efterspørgsel på de finansielle markeder, der afgør, hvad det koster at låne. En obligation er et gældsbevis, hvori er aftalt, hvordan gælden betales tilbage og på hvilke vilkår. Realkreditinstituttet udsteder obligationer på kundens vegne og sælger dem på de finansielle markeder. De penge, der kommer ind ved salget, modtager kunden efter modregning af diverse omkostninger til realkreditinstituttet og tinglysningsafgift til staten. Realkreditlån er som hovedregel den billigste måde at finansiere den faste ejendom.

Tidligere var realkreditbelåning stort set altid ensbetydende med fastforrentede lån, hvor renten lå fast i hele lånets løbetid. I de senere år er markedet blevet liberaliseret, og der findes nu en bred vifte af lån med en række forskellige afdragsprofiler og forrentningsprincipper (pt. findes der omkring 100 forskellige lånetyper i de fem realkreditinstitutter). Især har de forskellige former for variabelt forrentede lån vundet en betydelig udbredelse i de senere år.

I praksis sælger realkreditinstitutterne obligationerne i store puljer - på den måde opnår de den bedst mulige pris. Foruden den aftalte rente afhænger prisen - eller kursen - af, hvor lang tid investorerne skal undvære deres penge, og af, hvor stor sikkerhed der er for, at de får alle deres penge tilbage. Da realkreditinstituttet har pant i den faste ejendom, og da der er en øvre grænse for, hvor stor en del af den faste ejendom der må belånes, er sikkerheden høj og risikopræmien (renten) derfor lav.

Med den almindelige rentestruktur er renten højere desto længere løbetid lånet har. De variabelt forrentede lån baseres på en fortløbende refinansiering af gælden, og kunden får således fordel af at den "korte rente" som regel er lavere end den "lange rente". På den anden side ligger den fremtidige rente som udgangspunkt heller ikke længere fast og kunden risikerer rentestigninger. Terminsydelsen på et realkreditlån består af afdrag, rente og bidrag. Bidraget udgør en procentdel af restgælden og er realkreditinstituttets løbende indtjening på lånet. Bidragssatsen afhænger dels af lånetypen og dels af, hvor stor en del af den faste ejendom der er belånt. Afdrag og renter sendes videre til obligationsejer. Nogle obligationer er konverterbare og kan derfor altid indfries til en på forhånd aftalt kurs. For de fastforrentede obligationer gælder, at de altid kan indfries til kurs 100, og tilsvarende kan de fleste lån med renteloft indfries til kurs 105.

I 2007 blev der åbnet op for de såkaldte SDO-lån (Særligt Dækkede Obligationer) hvilket har betydet, at pengeinstitutterne nu også har fået mulighed for at yde lån på realkreditlignende vilkår.

Realkreditinstitutternes lån med baggrund i Særligt Dækkede Obligationer (SDO) er kendetegnet ved, at der til sikkerhed for lånet ligger et pant i fast ejendom. Alle traditionelle realkreditobligationer er således i virkeligheden baseret på SDO-princippet, og set på den måde er der ikke noget nyt i forhold til det eksisterende system. Efter de gamle regler havde kun realkreditinstitutter lov til at udstede SDO-baserede obligationer, men nu har pengeinstitutterne altså også fået mulighed for at yde denne type lån.

Fælles for alle SDO-lån efter de nye regler er, at banken eller realkreditinstituttet løbende skal overvåge værdien af pantet i hele lånets løbetid. Falder værdien af den faste ejendom så me-

get, at lånet overstiger 80 procent af ejendommens handelsværdi, skal banken eller realkreditinstituttet stille ekstra sikkerhed over for ejerne af obligationerne. I et nyt SDO-lån forsvinder den direkte sammenhæng mellem lån og obligationer. Banken eller realkreditinstituttet udlåner en sum penge til en aftalt rente, men kunden kan ikke på samme vis kontrollere renten ved et opslag i avisernes kurslister. I princippet kan renten blive fastsat forskelligt fra kunde til kunde, afhængigt af kreditværdighed og forretningsomfang med banken. Ganske som på samme vis som med et almindeligt banklån.

På alle fastforrentede lån har man ret til at indløse et realkreditlån med to måneders varsel op til en termin. Lånet kan altid indfries til kurs 100 (eller kurs 105 for lån med renteloft), uanset om børskursen ligger over eller under 100. Da intet imidlertid er gratis, er renten på et konverterbart lån en smule højere end renten på et lån, der ikke automatisk kan indfries til kurs 100. De nye SDO-lån kan i udgangspunktet ikke konverteres til kurs 100 og derfor vil renten alt andet lige være en smule lavere end på et traditionelt realkreditlån med indfrielsesret.

Fordelen ved de nye SDO-lån er, at låntagere med en solid kreditværdighed får mulighed for lavere renter end låntagere med en mere anstrengt økonomi, og fra politisk side er der også en forventning om, at de nye lån vil forbedre konkurrencen på markedet, hvilket teoretisk set burde føre til lavere renter.

Ulempen ved de nye SDO-lån er, at låntager ikke længere har mulighed for at gennemskue systemet og i praksis ikke ved hvor meget banken eller realkreditinstituttet tjener på dem. Desuden kan man sige, at det store udvalg af nye låntyper er med til at gøre markedet mere uoverskueligt og uigennemsigtigt for låntagerne og dermed lægge en indirekte begrænsning på konkurrencen. En anden ulempe kan være, at den indbyggede solidaritet i det gamle realkreditsystem, hvor alle betaler den samme rente, forsvinder og erstattes af en individuel kreditvurdering på samme måde som ved et almindeligt banklån. Dermed opstår der en risiko for, at låntagerne opdeles i et A- og B-hold, hvor økonomisk trængte låntagere kommer til at betale en højere rente end de mere velstillede låntagere.

Ved realkreditfinansiering af fast ejendom spiller forhold omkring ejendommens omsættelighed ind på kreditvurderingen. Derfor kan det have betydning for kundernes mulighed for at opnå realkreditbelåning i et område, såfremt efterspørgslen i området efter den pågældende ejendomstype vurderes at være eller blive svækket. I områder hvor ejendomspriserne i en periode er faldende, risikerer realkreditinstitutionerne i større udstrækning at måtte realisere et tab ved afhændelse af pantet, og derfor sker det også oftere at kunder modtager afslag fra realkreditinstitutterne ved ansøgning om supplerende lån eller omprioritering af ejendommen. Den faldende værdiansættelse fra købstidspunktet til ansøgning om supplerende lån kan derfor betyde, at ejendommen vurderes ikke at kunne bære yderligere belåning.

I en årrække har ejendomspriserne, også i landdistrikterne, været stigende, og derfor har der ikke generelt været problemer med realkreditfinansiering. Men tidligere, og igen i den senere tid, har mange landdistrikter oplevet faldende ejendomspriser og derfor været berørt af denne problematik.

Flere finansieringsøkonomer har givet udtryk for, at de forventer, at de nye SDO-obligationer vil sætte det gamle realkreditsystem under pres, og SDO-obligationernes indbyggede mulighed for at opdele låntagerne i et A og et B-hold vil også i et landdistriktsperspektiv kunne betyde en reduceret adgang til realkreditfinansiering.

Indenrigsministeriet gennemførte i 1996 en undersøgelse af realkreditinstitutternes faktiske udlån og tab i de mindre kommuner i perioden 1992 til 1994 (Indenrigsministeriet, 1996). "Mindre kommuner" blev dengang defineret som kommuner med under 12.000 indbyggere og et beskatningsgrundlag på under 87% af landsgennemsnittet. Set i forhold til ejendomsværdi og befolkningstal kunne der ikke konstateres et mindre nyudlån i de pågældende kommuner. Til gengæld syntes realkreditinstitutternes tabsprocenter at være højest i de mindre kommu-

ner. Ud fra disse to kriterier synes realkreditinstitutterne således ikke at være mere tilbageholdende med långivningen i landområderne.

3.2 Pengeinstitutternes rolle

I sig selv er der ikke noget der skulle medføre, at pengeinstitutter skulle have en anden udlånspolitik overfor kunder i landdistrikterne sammenholdt med andre kunder. Pengeinstitutterne vil altid henholde sig til, "at kreditgivning baseres på en konkret vurdering i den enkelte situation og på basis af den potentielle låntagers tilbagebetalingsevne". Imidlertid kan der godt være *strukturelle* forskelle (eksempelvis i branchesammensætning og virksomhedsstørrelse) mellem land og by der medfører, at pengeinstitutternes udlån (og udlånspolitik?) alligevel bliver forskellig i land og by.

For *erhvervsudlån* spiller indtjeningssevne en afgørende rolle i kreditgivningen. For erhverv der primært afsætter til lokalområdet, kan pengeinstitutter i visse tilfælde vurdere disse kunder som mere følsomme overfor konjunkturudsving og befolkningsafvandring, ligesom et generelt lavt indkomstniveau i lokalområdet vil påvirke kreditvurderingen af disse virksomheder i nedadgående retning. Især ved længerevarende engagementer vil pengeinstitutterne i sådanne tilfælde vurdere, om de påtager sig en større risiko, og dette kan medføre en mere tilbageholdende kreditgivning.

Flere undersøgelser (se bl.a. Nicolajsen, 2008) her desuden påvist, at der er en tydelig sammenhæng mellem de tilbudte lånevilkår og virksomhedens størrelse. Store erhvervs-kunder tilbydes således generelt mere gunstige rentevilkår end små og mellemstore virksomheder. Erhvervsstrukturen i landdistrikterne med relativt mange små og mellemstore virksomheder kan derfor bidrage til at forklare, hvorfor kunder i landdistrikterne kan føle sig diskrimineret fra pengeinstitutternes side.

For *privatudlån* gælder som ved erhvervsudlån, at indtjeningssevnen er af afgørende betydning ved kreditvurderingen, men i modsætning til erhvervsudlån vil kreditvurderingen kun i undtagelsestilfælde være påvirket af, om låntager bor eller arbejder i et landdistrikt. Da indkomsten i de fleste landdistrikter er ringere end i byområderne er låntagers mulighed for at forrente og afdrage lån også mindre, og alene af den grund vil man kunne forvente et lavere udlånsniveau til private i landdistrikterne.

Finansrådet gennemførte i 1995 en analyse for Indenrigsministeriet om pengeinstitutternes faktiske udlån og garantier (Indenrigsministeriet, 1997). I opgørelsen var pengeinstitutternes udlån fordelt på hhv. erhvervsudlån og ikke-erhvervsudlån. Undersøgelsen viste, at der ikke var den store forskel på ikke-erhvervsudlån mellem landkommuner og bykommuner. På samme måde var der også kun mindre forskelle mellem land og by når der blev fokuseret på det gennemsnitlige erhvervsudlån sat i forhold til den skattepligtige indkomst (jf. tabel 4.1.)

	Gennemsnitlig udlån Kroner/indbygger	Gennemsnitlig udlån Pr skattepligtig krone ("gældsrate")
Bykommuner	31.414	0,29
Bykommuner, udenfor Hovedstadsområdet	32.029	0,32
Landkommuner	29.614	0,27

Tabel 4.1: Pengeinstitutterne udlån pr. indbygger i land- og bykommuner opgjort ultimo 1995 Ikke-erhvervsudlån

Som det fremgår af tabel 4.1 er der kun marginale forskelle i omfanget af de ikke-erhvervs-mæssige lån i henholdsvis bykommuner og landkommuner, men belåningen – både i absolut værdi og i forhold til den skattepligtige indkomst - var trods alt dengang lavest i landkommunerne.

	Gennemsnitlig udlån Kroner/indbygger	Gennemsnitlig udlån Kroner/arbejdsplads
Bykommuner	49.319	96.929
Bykommuner, udenfor Hovedstadsområdet	42.463	85.283
Landkommuner	29.766	68.270

Tabel 4.2: Pengeinstitutterne udlån pr. indbygger i land- og bykommuner opgjort ultimo 1995 Erhvervsulån

Det fremgår af tabel 4.2, at det gennemsnitlige erhvervsudlån pr. indbygger er lavere i landkommunerne end i bykommunerne. Ved at sætte erhvervsudlånet i forhold til antallet af arbejdspladser i de to grupper af kommuner fås et mål for, hvor meget kapital der er tilført fra pengeinstitutterne for hver arbejdsplads i kommunerne. Herved tages der hensyn til forskelle i kommunerne imellem med hensyn til antal virksomheder og virksomhedernes størrelse. Imidlertid tager denne korrektion ikke højde for forskelle i branchesammensætningen, som også kan have stor betydning for virksomhedernes kapitalbehov. Nogle arbejdspladser inden for eksempelvis landbrug og fiskeri (der jo af naturlige årsager er placeret i landdistrikterne) er således betydeligt mere kapitalkrævende end arbejdspladser inden for andre brancher.

Et ensartet pengeinstitut-udlån pr. virksomhed i land- og bykommuner vil ikke i alle tilfælde kunne tages som udtryk for, at kunderne har samme adgang til at optage lån. For det første kræver det en ensartet sammensætning af brancher i de to grupper af kommuner (hvilket åbenlyst ikke er tilfældet), og for det andet kræver det en ensartet adgang til andre finansieringskilder – som eksempelvis realkreditbelåning, hvilket heller ikke holder i praksis.

Indenrigsministeriets undersøgelse fra 1996 tydede imidlertid ikke på en generel diskrimination fra realkredit- og pengeinstitutternes side over for hverken erhvervs- eller privatkunder i landkommunerne. Men undersøgelsen viste helt klart, at pengeinstitutternes erhvervsudlån var lavere i landkommunerne end i bykommunerne. Dette gjaldt uanset om udlånet blev sat i forhold til indbyggerantal eller antal arbejdspladser.

Indenrigsministeriets undersøgelse omhandlede desuden primært *omfanget* af udlån til private og erhvervsvirksomheder. Om virksomhederne i landdistrikterne har dårligere lånevilkår end byvirksomhederne afhænger i virkeligheden også af en række andre faktorer så som løbetiden, renten og administrationsomkostningerne knyttet til de ydede kreditter. Et andet problem ved sådanne databaseundersøgelser er, at de afspejler såvel forskelle i udbud af kapital, låneadfærd samt lånebehov. Når virksomheder i landdistrikterne i mindre udstrækning finansieres via pengeinstitutlån kan det skyldes, at pengeinstitutterne er mindre tilbøjelige til at låne ud til disse virksomheder, men det kan også skyldes, at låntagerne ikke i så høj grad ønsker at optage lån, eller at de får deres lånebehov dækket via andre kilder.

Til yderligere afdækning af pengeinstitutterne risikovillighed overfor virksomheder i land- og byområder kunne der også gennemføres en analyse af de afslag på låneansøgninger der er givet samt årsagen til disse afslag. Sådanne informationer er der imidlertid ikke adgang til via centrale databaser (Danmarks Statistik eller Finansrådet), og derfor har de ikke kunnet inddrages i denne undersøgelse. Men interessant ville det afgjort være.

4 Eksterne vurderinger af finansieringsvilkår

I dette afsnit præsenteres tre forskellige spørgeskemaundersøgelser der er gennemført for at belyse lånevilkårene i danske virksomheder. Den første undersøgelse er gennemført af Håndværksrådet og vedrører ikke specifikt virksomheder i landdistrikterne men derimod blot "mindre virksomheder". De to øvrige spørgeskemaundersøgelser er gennemført som led i nærværende projekt og belyser de danske erhvervschefer samt erhvervsejendomsmedlemmernes holdning til landdistriktsvirksomhedernes lånevilkår.

4.1 Pengeinstitutternes rolle

Håndværksrådet gennemførte i 2002, 2005 og 2008 såkaldte bankundersøgelser, der havde til formål at belyse lånevilkårene for små virksomheder (primært virksomheder under 50 ansatte) i Danmark. Undersøgelserne fokuserede på den betalte rente på virksomhedernes kassekreditter. Rente som virksomhederne betaler, er selvfølgelig afhængig af det generelle renteniveau i samfundet på det tidspunkt hvor undersøgelsen gennemføres. I de to historiske undersøgelser er det derfor ikke så meget det absolutte renteniveau der har interesse, som det er de virksomhedsrelaterede forhold der synes at have betydning for kassekreditrenten. I den nye undersøgelse fra juli 2008 (*Nicolajsen, 2008*) er det absolutte renteniveau også af en vis interesse, da det siger noget om de små virksomheders kreditvilkår lige for øjeblikket.

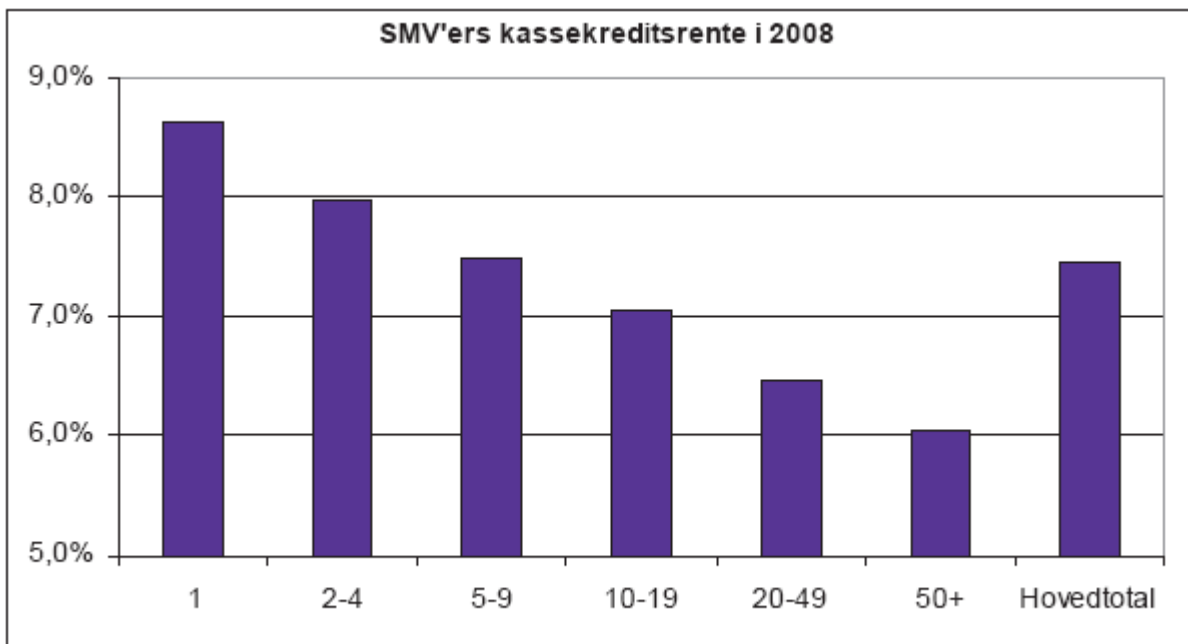
Der er tale om spørgeskemaundersøgelser rettet mod håndværksrådets medlemmer. De to første undersøgelser var rettet mod virksomheder op til 50 ansatte, hvor undersøgelsen fra 2008 også inkluderer virksomheder med mere end 50 ansatte. De to første undersøgelser baserede sig på besvarelse fra knapt 300 virksomheder, og den sidste på besvarelse fra knapt 1000 virksomheder.

Renteniveau

Generelt for alle undersøgelser gælder, at kassekreditrenten varierer cirka 8 procentpoint fra dem, der har de bedste vilkår, til dem, der betaler mest for deres kassekredit. Den gennemsnitlige kassekreditrente faldt fra 9,2% i 2002 til 7,2% i 2005 og yderligere til 6,9% i 2008.

En række forhold spiller ind på renten, men den faktor der betyder mest, er i alle undersøgelserne virksomhedsstørrelsen. Jo mindre virksomhed desto højere kassekreditrente, men variationen inden for de enkelte virksomhedsgrupper er betragtelig. Små virksomheder kan under de rette omstændigheder godt forhandle sig til en lav rente. I 2008-undersøgelsen var der en forskel på 3 procentpoint i den gennemsnitlige kassekreditrente på virksomheder der kun beskæftigede den selvstændige selv, til virksomheder med over 50 ansatte.

At store virksomheder har en lavere rente er ret naturligt. De vil som udgangspunkt opfattes som mere solide, og de vil i mange tilfælde også have været etableret i en længere periode end de små virksomheder. Derudover har de alene i kraft af deres størrelse en bedre forhandlingsposition i forhold til banken.

Figur 5.1: De små virksomheders kassekreditrente
Kilde: Nicolajsen, 2008; Bankerne strammer grebet.

Sikkerhedsstillelse

Godt halvdelen af virksomhederne skal stille sikkerhed for deres lån. Den mest almindelige form for sikkerhedsstillelse er stadig pant i fast ejendom. Andre former for sikkerhedsstillelse kan være virksomhedspant, personlig sikkerhed eller pant i andre former for aktiver (maskiner, biler etc.). Hovedparten af dem der ikke stiller sikkerhed i fast ejendom ejer sandsynligvis ikke fast ejendom i nævneværdigt omfang. Det kan eksempelvis være butikker i lejede lokaler eller små håndværkere, der kun har beskedne kontor- og værkstedsfaciliteter.

Der er en helt klar tendens til, at de større virksomheder i ringere udstrækning end de mindre skal stille sikkerhed for deres lån. Set over årene er der også en tendens til, at færre og færre virksomheder skal stille sikkerhed for deres lån. At pengeinstitutterne er mere villige til at acceptere lån uden sikkerhedsstillelse tolker Håndværksrådet som tegn på, at virksomhederne efter de senere års højkonjunktur er mere solide, og at risikoen for, at de ikke kan tilbagebetale lånet derfor er aftagende.

Kun en tredjedel af de adspurgte virksomheder mener, at de har fået en lavere rente til gengæld for at have stillet sikkerhed for deres lån. Det er nok mere sådan, at sikkerhedsstillelsen er en betingelse for i det hele taget at få lånet. Sammenlignes renten på lån *med* sikkerhedsstillelse med renten på lån *uden* sikkerhedsstillelse ses det, at der betales en *højere* rente på lån *med* sikkerhedsstillelse. Dette er selvkært ikke på grund af sikkerhedsstillelsen, men fordi både sikkerhedsstillelse og en højere rente er tegn på, at pengeinstituttet opfatter det pågældende engagement som mere risikabelt.

Den øjeblikkelige krise i finanssektoren viser sig ikke i tallene endnu, men virksomhedsejerne der har forhandlet med banken i første halvår af 2008 er væsentlig mere tilbøjelige til at vurdere, at vilkårene er strammet. 34% af respondenterne der har forhandlet med banken i 2008 vurderer kreditvilkårene som strammet, hvorimod kun 24% af dem der forhandlede med banken i 2. halvår 2007 havde den samme opfattelse. Og blandt de, der senest har besøgt banken i første halvår 2007, siger kun 17% at vilkårene er strammet. Resultatet af undersøgelsen er derfor helt klart, at pengeinstitutterne er i gang med at stamme kreditvilkårene overfor de mindre erhvervsdrivende.

4.2 Erhvervsrådgivernes vurdering

Både private og offentlige erhvervsrådgivere må formodes at have et førstehåndskendskab til virksomhedernes lånevilkår, herunder til eventuelle forskelle i lånevilkår samt årsagerne hertil. De private erhvervsrådgivere er spredt på en række konsulenthuse og revisionsfirmaer, og derfor blev det vurderet, at det ville være nemmest at indsamle vurderinger fra de offentlige erhvervsrådgivere. De danske erhvervschefer (52 i alt) fik derfor tilsendt et elektronisk spørgeskema i april 2007 med opfordring til at distribuere spørgeskemaet videre til deres ansatte, såfremt de ikke selv arbejdede med finansiel rådgivning. Spørgeskemaet fremgår af bilaget. 27 udfyldte spørgeskemaet (52%) og sendte det retur, hvilket ikke er tilfredsstillende, men på trods af flere rykkere lykkedes det ikke at få svarandelen højere op. Det er indtrykket, at undersøgelsens fokusering på landdistriktsvirksomhedernes finansieringsvilkår kun i mindre omfang havde respondenternes interesse, og at dette er en medvirkende årsag til den lave svarprocent. Geografisk er der besvarelser fra hele landet, dog er der ingen besvarelser fra hovedstadsområdet, og i det hele taget er Sjælland kun svagt repræsenteret.

Erhvervscentrenes egne finansielle rådgivningsprodukter vedrører primært: (1) Formidling af viden om forskellige programmer der giver adgang til støttet kapital, (2) Hjælp til etablering af netværk med fokus på finansiering og (3) Formidling af kontakt til kapitalfonde. Her ud over formidler enkelte af centrene også adgang til forskellige former for støttede lån. Flertallet af erhvervscheferne (61%) mener – i modsætning til Finansrådet og Realkreditrådet – at virksomhedernes *branchetilnytning* i sig selv har betydning for de finansieringsvilkår de tilbydes. Ved flere lejligheder har Finans- og Realkreditrådet udtalt, at de ikke er enige i denne fortolkning. De mener, at kreditgivningen alene er begrundet i den enkelte virksomheds indtjeningssevne og soliditet samt ejerens driftslederevne. Hvis en branchegruppe har dårligere finansieringsvilkår end andre brancher skyldes det udelukkende, at virksomheder indenfor disse brancher efter en *konkret* vurdering har en ringere indtjeningssevne og/eller soliditet. Det bliver imidlertid let til "en strid om kejserens skæg". Pengeinstitutterne vil på deres side hævde, at der aldrig ligger noget politisk motiv bag deres kreditgivning, og at de enkelte engagementer altid bliver bedømt ud fra en vurdering af det forretningsmæssige potentiale i engagementet. På den anden side er det evident at penge- og realkreditinstitutter i lighed med andre økonomiske beslutningstagere benytter sig af brancheanalyser som led i deres beslutningsstøtte. Brancheanalyser der netop beskriver branchen og dens karakteristika og ikke tager udgangspunkt i den enkelte virksomheds forhold. En analyse, der typisk vil indeholde beskrivelse af virksomheder i branchen, af barrierer for at kunne komme ind i branchen, leverandørforhold, kundeforhold og af konkurrenceniveauet i branchen. Disse generelle analyser af en branche vil selvfølgelig – i lighed med en vurdering af de konkrete virksomhedsforhold – indgå i vurdering af den specifikke kundes kreditværdighed. Det er sådan set det, erhvervsrådgiverne giver udtryk for, nemlig at virksomhedsbranchen *i sig selv* har indflydelse på de opnåelige kreditvilkår. Egentlig er der ikke noget odiøst i dette, for det er jo en ganske fornuftig forretningsstrategi for et pengeinstitut at være tilbageholdende med långivningen til en bestemt branche, såfremt det vurderes, at konkurrencesituationen er sådan, at det vil være vanskeligt for virksomhederne at holde en fornuftig indtjening i fremtiden.

Blandt de brancher, erhvervsrådgiverne nævner til tider kan have problemer med finansiering, er turistbranchen (og her især hotelbranchen), detailhandlen og visse mere nicheprægede brancher som eksempelvis pelsdyrbranchen. De ringere finansieringsvilkår inden for de udsatte brancher viser sig især ved en *mindre adgang* til belåning – det er simpelthen kun muligt at belåne en mindre del af aktivmassen (70 – 80% af erhvervsrådgiverne mener det forholder sig således).

Dernæst knytter de ringere lånevilkår inden for de udsatte brancher sig til selve prisen, eller den rente virksomhederne må betale. Her vurderer halvdelen af erhvervsrådgiverne, at alene virksomhedens branchetilnytning kan medføre, at pengeinstitutterne beregner en højere risikopræmie.

For så vidt angår spørgsmålet om, om virksomhedernes geografiske lokalisering (placering i et landdistrikt) i sig selv har indflydelse på de kreditvilkår virksomhederne tilbydes, mener et overvældende flertal af rådgiverne (godt 70%), at det har betydning, og at landdistriktsvirksomhederne har ringere finansieringsvilkår. I lighed med branchetilhørsforholdets betydning kommer de dårligere finansieringsvilkår primært til udtryk ved, at kun en mindre del af aktiverne kan belånes. En del af rådgiverne (35%) mener også, at pengeinstitutterne betinger sig en højere rente af lån til landdistriktsvirksomhederne.

Der er nok ikke den store tvivl om, at når penge- og realkreditinstitutter er tilbageholdende med långivning til visse brancher og til visse geografiske områder hænger det i betydelig udstrækning sammen med sikkerhedsmæssige overvejelser. Fast ejendom udgør i mange tilfælde en betragtelig del af aktivmassen, og fast ejendom i et specialiseret erhverv eller i et landdistrikt er simpelthen mindre omsættelig end fast ejendom i en stor branche og/eller et byområde. Virksomhederne er altså vanskelige at omsætte, og derfor risikerer pengeinstitutterne at deres pant kommer i fare ved et eventuelt tvangssalg af virksomheden. Den tidligere omtalte undersøgelse fra Indenrigsministeriet (jf. afsnit 5.1) indikerer da også, at realkreditinstitutterne rent faktisk har større tab ved udlån til landdistriktsvirksomheder. Set på denne måde er der altså en fornuftig grund til, at pengeinstitutterne holder sig tilbage med långivning til landdistriktsvirksomhederne.

4.3 Ejendomsmæglernes vurdering

Ejendomsmæglerne, og specielt den gruppe der har specialiseret sig i handel med erhvervsvirksomheder, må også formodes at have et indgående kendskab til virksomhedernes finansieringsforhold. Specielt forhold vedrørende finansiering af fast ejendom må ejendomsmæglerne have et godt kendskab til. Dette er baggrunden for, at Dansk Ejendomsmægler Forening blev kontaktet, og i april 2007 blev der udsendt et elektronisk spørgeskema til 104 erhvervs-ejendomsmæglere inden for brancheforeningen. 28 mæglere (27%) har udfyldt spørgeskemaet. Ej heller i denne undersøgelse er det således lykkedes at opnå en acceptabel besvarelsesprocent.

I lighed med erhvervsrådgiverne mener ejendomsmæglerne, at branchetilhørsforholdet i sig selv har indflydelse på de kreditvilkår, virksomhederne tilbydes. Det er dog kun omkring halvdelen af mæglerne der mener, at branchetilhørsforholdet har en selvstændig betydning. Blandt de brancher der har ringere adgang til kapital fremhæves især hotel- og restaurationssektoren som problematisk. Herudover er det igen detailhandelsvirksomheder og i en vis udstrækning autobranchen (forhandlere, værksteder, lakering, vognmænd etc.) der - ifølge ejendomsmæglerne - har problemer med ringere finansieringsvilkår.

I lighed med erhvervsrådgiverne mener ejendomsmæglerne, at de dårligere finansieringsvilkår primært kommer til udtryk via en ringere mulighed for at belåne aktiverne. Mellem 70 og 80% af de mæglere, der mener at branchetilhørsforholdet har betydning for lånevilkårene, mener at denne problemstilling er den mest fremherskende. En mindre gruppe af mæglere mener også at de udsatte brancher kommer til at betale en højere risikopræmie for deres lån i pengeinstitutterne.

For så vidt angår betydningen af at være lokaliseret i et landdistrikt mener $\frac{3}{4}$ af mæglerne, at det har en betydning for lånevilkårene, og at det i helt overvejende grad kommer til udtryk ved en ringere belåningsmulighed og sekundært i form af en højere risikopræmie på lånene. I lighed med erhvervsrådgiverne mener mæglerne, at det er den dårligere omsættelighed på ejendomme i landdistrikterne der er den væsentligste årsag til realkredit- og pengeinstitutternes tilbageholdenhed. Der er simpelthen for langt mellem de potentielle købere til eventuelt nødlidende ejendomme, og dette inddrager bankerne naturligt nok i deres kreditvurdering.

5 Registeranalyse af virksomheder i land- og bykommuner

I dette afsnit præsenteres resultaterne af en registerundersøgelse af regnskabsdata af danske virksomheder med en beregnet arbejdsindsats på mindst et årsværk (Danmarks Statistiks Regnskabsdatabase). Der foretages en gruppering af virksomhederne på kommuneniveau, og kommunerne grupperes efter landdistriktsgrad. Det vil sige, at der foretages en opdeling af virksomhederne på henholdsvis udkantskommuner, landkommuner, mellemkommuner og bykommuner, jf. afsnit 3.1.

Uden overhovedet at gå ned i branchespecifikke forhold, kan der så registreres forskelle på finansieringsvilkårene for virksomheder på landet og i byerne? Og hvis man korrigerer for forskelle i branchesammensætning, virksomhedsstørrelse og indtjeningsevne, kan der så registreres forskelle i virksomhedernes finansieringsvilkår på landet og i byerne?

For så vidt angår belysning af, om virksomhederne har "gode finansieringsvilkår" eller "dårlige finansieringsvilkår" henvises til gennemgangen i afsnit 4. Der fokuseres primært på:

- Virksomhedernes totale finansieringsomkostninger sat i forhold til "anden kort- og langfristet gæld"⁸ som udtryk for prisen på fremmedkapital.
- Virksomhedernes totale gæld sat i forhold til den samlede aktivmasse som et overordnet udtryk for virksomhedernes adgang til fremmedkapital og som udtryk for virksomhedernes solvens.

Regnskabsdatabasen omfatter alle "byerhverv", det vil sige undtagen de primære erhverv landbrug, fiskeri, gartneri og skovbrug. Derudover indgår rederidrift heller ikke i regnskabsdatabasen. Det er klart, at det netop er de primære erhverv, der ofte fylder meget i landdistrikterne, og det kan derfor opfattes som mindre hensigtsmæssigt at ekskludere disse erhverv fra undersøgelsen. Sagen er imidlertid, at disse erhverv er meget kapitaltunge, og de har samtidig en meget velorganiseret finansieringsstruktur med en relativ let adgang til lånekapital. Derfor adskiller deres finansieringsforhold sig ofte for alle andre erhverv, og derfor er det valgt at holde disse erhverv ude af undersøgelsen.

5.1 Danmarks Statistiks Regnskabsdatabase⁹

Formålet med regnskabsstatistikken er at belyse det danske erhvervsliv og danne grundlag for driftsøkonomiske analyser, erhvervspolitiske beslutninger og for evaluering af den førte erhvervspolitik. Regnskabsstatistikken omfatter stort set alle byerhverv – det vil sige undtaget de primære erhverv¹⁰ og rederidrift. Det erhvervsstatistiske register, som er grundlaget for regnskabsstatistikken, indeholder mange firmaer, som er helt inaktive eller så små, at de er af hobbymæssig karakter. Regnskabsstatistikken udarbejdes for de reelt aktive erhvervsvirksomheder. Inaktive samt firmaer, der har hobbykarakter, indgår derfor ikke i statistikken, som kun indeholder firmaer, hvor der præsteres en arbejdsindsats på mindst ½ årsværk. Denne afgrænsning er operationaliseret på den måde, at regnskabsstatistikken indeholder de firmaer, som har haft ATP-indbetalinger svarende til mindst ½ årsværk for ansatte lønmodtagere og/eller har haft en beregnet indtjening af en vis størrelse¹¹.

⁸ Det vil sige eksklusiv virksomhedernes gæld til leverandører idet denne gæld ikke antages at skulle forrentes.

⁹ Dette afsnit er i stor udstrækning baseret på information og "varedeklarationer" fra Danmarks Statistik vedr. forskellige dele af deres regnskabsstatistik.

¹⁰ Landbrug, skovbrug, gartneri, fiskeri og råstofudvinding.

¹¹ Indtjeningen er beregnet ud fra omsætningen. Den omsætning, der svarer til en given indtjening, varierer meget fra branche til branche, og det kræver derfor forskellig omsætning i de forskellige brancher, for at firmaet skal indgå i statistikken.

En række af databasens oplysninger indhentes direkte fra SKAT, det gælder eksempelvis: Om-sætning, vareforbrug, afskrivninger, ordinært resultat før finansiering og ekstraordinære poster, årets resultat før skat, selskabsskat, anlægsaktiver i alt, varebeholdning i alt, egenkapital, aktiver/passiver i alt, investeringstilgang og investeringsafgang. Disse regnskabsoplysninger skal indberettes af selskaber med en årsomsætning mellem ½ og 100 mio. kr. og af personligt ejede firmaer med en årsomsætning mellem 0,3 og 25 mio. kr. som en del af deres selvangivelse. Derudover fås fra SKAT arbejdsgivernes indberetning af lønudbetalingen til deres ansatte.

Statistikken belyser virksomhedernes resultatopgørelse, balance og investeringer både på firmaniveau og på arbejdsstedsniveau. Statistikgrundlaget indeholder detaljerede regnskabsposter, herunder omsætning, køb, omkostninger, årets resultat, aktiver, passiver og investeringer. De vigtigste fordelingsvariabler er branche, ejerform, størrelsesgruppe og geografi. Ved udarbejdelse af grundlaget for statistikken er der *beregnet* detaljerede regnskabsposter for alle firmaer i brancherne.

Regnskabsstatistikken opgøres dels på firmaniveau og dels på arbejdsstedsniveau (regionalt fordelt regnskab).

- Et "firma" er i statistikken som hovedregel lig med den juridiske enhed, dvs. A/S, ApS, enkeltmandsvirksomhed, interessentskab, mv.
- Et "arbejdssted" er en organisatorisk afgrænset del af et firma, der er beliggende på én adresse og producerer én -- eller overvejende én -- slags varer og tjenester. En "branche" defineres ud fra den 6-cifrede branchenumre i Dansk Branchekode 2003 (DB03).
- "Ansatte" er lønmodtagere som har ansættelse i firmaet. Udtrykt som fuldtidsbeskæftigede (årsværk).
- "Beskæftigede" er i selskaber det samme antal som ansatte. I firmaer med personlig hæftelse indgår desuden ejere. I regnskabsstatistikens grunddata indgår kun oplysninger om antal ansatte. Antal beskæftigede i enkeltmandsvirksomheder er skønnet som antal ansatte + 1 og i interessentskaber mv. som antal ansatte + 2.

En definition af indholdet af de forskellige hovedposter i regnskabsdatabasen fremgår af bilaget.

Mest pålidelig er statistikken på firmaniveau, da årsregnskaberne laves på dette niveau. På arbejdsstedsniveau (det vil sige ved regionalisering af regnskabsposterne) er der noget større usikkerhed forbundet med resultaterne på de enkelte arbejdssteder. På brancheniveau eller kommuneniveau er resultaterne dog stadig nogenlunde pålidelige.

Nogle af oplysningerne i regnskabsstatistikken er mere detaljerede end de poster, der kræves ifølge Årsregnskabsloven. Det gælder fx. oplysninger om energiforbrug. Det kan betyde, at virksomhederne kan have svært ved give disse oplysninger, og det er derfor sandsynligt, at data vedr. disse oplysninger er undervurderet.

Investeringsoplysninger fremgår heller ikke direkte af poster på regnskaber, der følger Årsregnskabsloven, men de kan udledes af en tabel i noterne til regnskabet. Man må derfor også påregne en vis sandsynlighed for, at investeringerne er undervurderet blandt de firmaer, som udfylder og indsender spørgeskemaer til Danmarks Statistik.

Posterne i regnskabsdatabasen er baseret på en stikprøve på ca. 9.000 firmaer. Sandsynligheden for, at et firma udtrækkes, bestemmes især af firmaets størrelse, idet der anvendes flg. hovedregel:

- 0-4 beskæftigede: Fritaget med enkelte undtagelser
- 5-9 beskæftigede: Udtrækkes 1 år i en 10-års periode
- 10-19 beskæftigede: Udtrækkes 2 år i en 10-års periode
- 20-49 beskæftigede: Udtrækkes 3 år i en 6-års periode

- 50- beskæftigede: Deltager hvert år
- Uanset beskæftigelses størrelse udtrækkes endvidere firmaer med stor momsomsætning (brancheafhængig men typisk mindst 110 mio.kr).

De oplysninger, der indhentes af Danmarks Statistik direkte fra firmaerne vha. spørgeskema (eller uddrages fra specificerede regnskaber, som virksomhederne indsender), er de mest detaljerede.

Regnskabsoplysningerne fra SKAT er ikke så detaljerede som på spørgeskemaerne. Regnskabsposterne fra SKAT må betragtes som pålidelige, da de benyttes i forbindelse med skattebetalingen. Vha. stratainddeling og nøgletal fordeles SKAT's regnskabsposter ud på de detaljerede regnskabsposter. De firmaer, som i statistikken dækkes af oplysningerne fra SKAT, tegnede sig for ca. 18% af den samlede omsætning (i 2006).

For de firmaer, der ikke indhentes spørgeskema-oplysninger fra, og som ikke findes i materialet fra SKAT, beregnes regnskabsposterne vha. stratainddeling og nøgletal i forhold til antal beskæftigede lønmodtagere. Oplysningerne for disse firmaer er naturligvis behæftet med betydelig usikkerhed, men da de kun tegnede sig for ca. 12% af omsætningen (i 2006), forøger de kun i begrænset omfang den samlede usikkerhed på statistikkens resultater.

I 2005 indgik i alt 163.820 virksomheder i Danmarks Statistiks regnskabsdatabase. Da der i undersøgelsen fokuseres på kapitalomkostninger og kapitalstruktur, er det udelukkende muligt at operere på firmaniveau, da finansielle poster ikke fordeles på arbejdssteder. Det vil sige, at i de tilfælde, hvor der er flere arbejdssteder inden for en virksomhed, er aktiviteten rent geografisk henført til virksomhedens hovedkontor. Langt hovedparten af virksomhederne er relativt små (fra 0 til 5 beskæftigede), og i disse tilfælde vil der sjældent være forskel på arbejdssted og firma, men for de større virksomheder er der selvklaart tale om en fejlkilde når hele virksomhedens aktivitet henføres til hovedkontorets placering.

5.2 Virksomhedernes struktur

I den efterfølgende præsentation af regnskabsresultater fra danske virksomheder vil der, når andet ikke er nævnt, refereres til regnskabsåret 2005. Regnskabsresultaterne vil, ligeledes når andet ikke er nævnt, være grupperet efter virksomhedsstørrelse (antal årsværk i virksomheden). På denne måde er virksomhederne delt ind i fem størrelsesgrupper; "fra 0 til 5 årsværk", "fra 5 til 10 årsværk", "fra 10 til 25 årsværk", fra "25 til 50 årsværk" og endelig fra "50 årsværk og op".

Som nævnt sættes "virksomhed" lig med "firma" i dette udtræk fra regnskabsstatistikken. Det vil sige, at der som hovedregel er tale om den juridiske enhed, det vil sige A/S, APS, AMBA, enkeltmandsvirksomhed eller interessentskab. Antal beskæftigede i virksomhederne benyttes til at dele virksomhederne op i størrelsesgrupper. I selskaber er antal beskæftigede det samme som antal ansatte. I firmaer med personlig hæftelse indgår desuden ejerne. I regnskabsstatistikens grunddata indgår kun oplysninger om antal ansatte. Derfor er antal beskæftigede i enkeltmandsvirksomhederne skønnet som antal ansatte + 1 og i interessentskaber som antal ansatte + 2.

Af de knapt 164.000 virksomheder, der i 2005 figurerer i regnskabsdatabase, er godt 35% lokaliseret i en yder- eller landkommune. jf. tabel 6.1 og 6.2. Det ses endvidere af tabellerne at langt den overvejende del af virksomhederne tilhører gruppen fra 0 til 5 årsværk, idet godt 80% (132.210) af alle virksomheder tilhører denne kategori.

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	11.074	1.428	956	297	228	13.983
Landkommuner	34.535	4.104	3.109	1.055	756	43.559
Mellemkommuner	20.267	2.164	1.596	526	387	24.940
Bykommuner	66.334	6.575	4.996	1.821	1.612	81.338
I alt	132.210	14.271	10.657	3.699	2.983	163.820

Tabel 6.1: Absolut fordeling af virksomheder på kommunetyper

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	8,4%	10,0%	9,0%	8,0%	7,6%	8,5%
Landkommuner	26,1%	28,8%	29,2%	28,5%	25,3%	26,6%
Mellemkommuner	15,3%	15,2%	15,0%	14,2%	13,0%	15,2%
Bykommuner	50,2%	46,1%	46,9%	49,2%	54,0%	49,7%
I alt	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabel 6.2: Relativ fordeling af virksomheder på kommunetyper

Det fremgår også, at knapt halvdelen (49,7%) af alle danske virksomheder er placeret i en bykommune. De helt små virksomheder (mellem 0 og 5 beskæftigede) er overrepræsenteret i mellem- og bykommunerne, hvorimod virksomheder med mellem 5 og 25 beskæftigede er overrepræsenteret i både yder- og landkommuner. Når det kommer til store virksomheder med over 50 ansatte er de igen i overvejende grad placeret i bykommunerne.

Kommune	Befolkning	Andel	Virksomheder	Andel
Udkantskommuner	508.011	9,39%	13.983	8,54%
Landkommuner	1.523.151	28,15%	43.559	26,59%
Mellemkommuner	840.476	15,53%	24.940	15,22%
Bykommuner	2.539.669	46,93%	81.338	49,65%
I alt	5.411.307	100,00%	163.820	100,00%

Tabel 6.3 Fordeling af virksomheder i forhold til befolkningsandel

Ses der på antallet af virksomheder i forhold til befolkningsunderlaget (tabel 6.3) fremgår det, at antallet af virksomheder er "underrepræsenteret" i både yder- og landkommuner. Eller sagt med andre ord: Folk i byerne er mere tilbøjelige til at starte og drive virksomheder end folk på landet. Dette kan delvis forklares med befolkningssammensætningen. Landbefolkningen er, som det fremgår af kapitel 5, ældre, har gennemsnitlig et lavere formelt uddannelsesniveau og har som følge deraf en lavere indkomst end folk i byerne. Alle disse forhold har negativ indflydelse på sandsynligheden for at etablere egen virksomhed. Går man et spadestik dybere i datagrundlaget fremgår det også, at de bykommuner, der har det største antal virksomheder i forhold til befolkningsunderlaget, er de nordsjællandske højindkomstkommuner Rudersdal, Hørsholm og Hillerød.

5.2.1 Branchefordeling

En gennemgang af virksomhedernes fordeling på hovedbrancher viser, at udkantskommuner, men især landkommuner, har en overrepræsentation af de mere håndværksrettede virksomheder inden for industri, bygge/anlæg samt offentlige virksomheder. Derimod er udkants- og landkommuner kraftig underrepræsenteret inden for de vidensintensive serviceerhverv som finansiering, konsulentvirksomhed m.v.

	Industri	Bygge_mv	Handel_mv	Offentlige	Finans_mv	I alt
Udkantskommuner	10,26%	9,64%	8,43%	8,10%	5,96%	7,97%
Landkommuner	32,60%	29,50%	25,54%	27,20%	20,87%	25,48%
Mellemkommuner	16,04%	18,41%	13,97%	15,86%	12,81%	14,59%
Bykommuner	41,10%	42,45%	52,07%	48,83%	60,35%	51,96%
I alt	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Tabel 6.4 Fordeling af antal virksomheder på hovedbrancher (2004¹²)

5.2.2 Virksomhedsstørrelse (antal årsværk)

Som nævnt (tabel 6.2) er antallet af virksomheder fordelt med cirka halvdelen på bykommunerne og resten fordelt på de tre øvrige kommunetyper. Men der er meget stor forskel i virksomhedsstrukturen indenfor de forskellige kommunetyper. De store virksomheder er helt klart placeret i by- og mellemkommunerne, og som det fremgår af tabel 6.5 er den gennemsnitlige virksomhedsstørrelse i bykommunerne på 8,2 årsværk, hvor den gennemsnitlige virksomhedsstørrelse i udkants- og landkommunerne er på 5 – 6 ansatte årsværk! Det er primært i gruppen af store virksomheder (> 50 årsværk) at by- og mellemkommunerne skiller sig ud fra de to andre kommunetyper¹³.

For så vidt angår de to mindste virksomhedsgrupper er der ikke markante forskelle mellem kommunerne. Den mindste gruppe (fra 0 til 5 årsværk) er helt klar domineret af enkeltmandsvirksomhederne. Gruppen af virksomheder med mellem 5 og 10 ansatte er også relativt ens uanset kommunetype. Blandt de lidt større virksomheder (> 25 årsværk) er der en tendens til at virksomhederne i landkommunerne er større end virksomhederne i mellemkommunerne, hvorimod bykommunerne skiller sig ud som dem, der primært huser de største virksomheder (> 50 ansatte).

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	1,0	7,2	14,8	32,6	139,8	5,5
Landkommuner	1,0	7,2	15,6	34,7	180,5	6,5
Mellemkommuner	0,9	7,1	15,5	34,1	155,0	5,5
Bykommuner	0,9	7,2	15,6	34,5	259,1	8,2

Tabel 6.5 Gennemsnitlig virksomhedsstørrelse i antal ansatte årsværk (2004)

Nedenfor (tabel 6.6) er der foretaget en relativ fordeling af antal årsværk i forhold til virksomhedsstørrelse og kommunetype. Det fremgår heraf, at i udkantskommunerne er 41% af alle årsværk placeret i virksomheder med 50 ansatte eller mere. I bykommuner udgør den tilsvarende andel 62,9%.

¹² Opdelingen af virksomhederne efter hovedbrancher er foretaget på grundlag af 2004-registreringer. Dette udgør en mindre fejlkilde da de øvrige data er baseret på 2005-registreringer

¹³ Fordeling af virksomhedernes årsværk på de enkelte virksomhedstyper er ligeledes foretaget med udgangspunkt i data fra 2004, hvilket udgør en mindre fejlkilde.

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	14,99%	13,17%	18,29%	12,47%	41,08%	100,00%
Landkommuner	11,94%	10,30%	17,00%	12,85%	47,91%	100,00%
Mellemkommuner	13,58%	11,28%	18,08%	13,14%	43,91%	100,00%
Bykommuner	8,75%	7,16%	11,73%	9,46%	62,90%	100,00%
I alt	10,52%	8,81%	14,21%	10,92%	55,54%	100,00%

Tabel 6.6 Relativ antal årsværk fordelt på kommunetyper

Hvis man omvendt ser på, hvorledes antal årsværk er fordelt på de forskellige virksomhedsgrupper, så fremgår det, at godt 55% af alle årsværk er placeret i de største virksomheder (med mere end 50 årsværk/virksomhed). I modsatte ende af skalaen ses det, at godt 10% af alle årsværk i Danmark er placeret i den mindste virksomhedsgruppe. For udkantskommuner gælder, at det er lige knapt 15% af disse kommuners samlede antal årsværk, der er placeret i den mindste virksomhedskategori.

5.3 Virksomhedernes økonomi

Der er altså temmelig markante strukturelle forskelle mellem virksomhederne i bykommunerne og virksomhederne i udkants- og landkommunerne. Virksomhederne er gennemsnitlig langt større i bykommunerne og de er også i højere grad placeret inden for de vidensintensive brancher.

I dette afsnit ses nærmere på virksomhedernes økonomi afhængig af deres størrelse og fysiske lokalisering.

5.3.1 Indtjeningsevne

Virksomhedernes indtjening beskrives ved det såkaldte "ordinære resultat", der defineres som omsætning minus omkostninger minus afskrivninger minus finansielle omkostninger. Denne indtjening kan så igen sættes i forhold til arbejds- og kapitalindsatsen for at få et udtryk for virksomhedernes indtjeningsevne. Som det fremgår af tabel 6.7 er der ikke signifikante forskelle i indtjeningen mellem virksomheder i hhv. udkants- land- og mellemkommuner, hvorimod virksomheder i bykommuner har en markant større indtjening. Dette skyldes selvfølgelig i en vis udstrækning, at der findes langt flere af de største virksomheder i bykommunerne, men som det ses af tabel 6.8, er det ikke hele forklaringen. Det er således inden for alle virksomhedsstørrelser at byvirksomhederne har en højere indtjening end virksomheder i de øvrige kommuner. Dette hænger givetvis sammen med, at der er flere virksomheder i de vidensintensive brancher i byområderne.

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	399	749	1.493	2.433	11.455	733
Landkommuner	495	933	1.433	2.530	7.105	767
Mellemkommuner	520	994	1.203	3.980	6.256	767
Bykommuner	904	3.431	2.019	12.240	59.032	2.582

Tabel 6.7 Gennemsnitlig årlig resultat pr virksomhed i 1000-kroner

En ting er, at virksomhedernes indtjening er højere i bykommunerne, men er indtjeningsevnen også højere? Det vil sige, såfremt indtjeningen sættes i forhold til ressourceindsatsen (i form af arbejdskraft og kapital) kan der så stadig registreres forskelle mellem virksomheder i de forskellige kommunetyper? Ses der på det ordinære resultat pr. årsværk (tabel 6.8) fremgår det, at der ikke er signifikante forskelle på virksomheder i udkants-, land-, og mellemkommuner. Ordinært resultat ligger i størrelsesordenen 120 til 140.000 kr./årsværk. Byvirksomhederne skiller sig derimod ud med et markant bedre resultat pr. årsværk.

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	380	105	101	75	82	132
Landkommuner	503	131	92	73	39	117
Mellemkommuner	568	140	78	117	40	140
Bykommuner	1.032	475	129	355	228	316
I alt	752	289	108	219	163	235

Tabel 6.8 Gennemsnitlig ordinært resultat pr årsværk i 1000-kroner

Materialet giver på ingen måde grundlag for at postulere, at der skulle være størrelsesøkonomiske fordele¹⁴. Det er faktisk kun gruppen af virksomheder med mellem 0 og 5 beskæftigede der skiller sig positiv ud. Der må dog advares mod at lægge for meget i disse forskelle, da opgørelsen af det indsatte antal årsværk specielt i de mindste virksomheder synes at være behæftet med en stor usikkerhed.

Sættes indtjeningen i stedet i forhold til den samlede kapitalindsats (målt ved værdien af aktiverne) fås igen et relativt "mudret" billede. Ingen tydelig størrelsesøkonomisk effekt (igen med undtagelse af, at de mindste virksomheder skiller sig positivt ud). For så vidt angår sammenligningen mellem kommunetyper (eller rettere mellem virksomheder lokaliseret i de forskellige kommunetyper) er der ikke signifikant forskel i afkastningsgrad på virksomheder i udkants-, og mellemkommuner. Virksomheder placeret i byområder har derimod gennemsnitligt en højere afkastningsevne, og virksomheder i landkommuner har gennemsnitligt en lavere afkastningsevne. Umiddelbart er der ikke nogen forklaring på, at virksomheder placeret i landkommuner tilsyneladende klarer sig dårligere i relation til afkastningsevne.

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	13,45%	9,79%	8,92%	7,85%	7,56%	9,90%
Landkommuner	12,88%	9,05%	8,20%	7,30%	3,15%	7,66%
Mellemkommuner	13,06%	10,80%	8,07%	9,73%	3,69%	9,04%
Bykommuner	13,89%	13,79%	7,14%	15,57%	8,78%	10,70%
I alt	13,57%	12,51%	7,60%	13,20%	7,79%	10,05%

Tabel 6.9 Gennemsnitlig årlig resultat i forhold til aktiver (afkastningsgrad i pct.)

5.3.2 Sammensætningen af aktiver og passiver

I dette afsnit ses der på, hvorledes virksomhedernes balance er sammensat i de forskellige kommuner. Som det fremgår af tabel 6.10, er den gennemsnitlige aktivmasse i de danske virksomheder på godt 16,5 mio. kr. Dette svinger fra en gennemsnitlig aktivmasse i udkantskommunerne på ca. 7,4 mio. kr. til en gennemsnitlig aktivmasse i bykommunerne på ca. 24,0 mio. kr. Indenfor alle virksomhedsstørrelser er virksomheder i bykommuner mere kapitalintensive end virksomheder i andre kommuner.

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	2.968	7.647	16.744	31.012	151.539	7.406
Landkommuner	3.844	10.316	17.485	34.651	225.276	10.017
Mellemkommuner	3.978	9.207	14.911	40.913	169.702	8.482
Bykommuner	6.509	24.874	28.264	78.592	672.564	24.144
I alt	5.128	16.588	22.086	56.881	454.143	16.574

Tabel 6.10 Sum af aktiver (1000 kr.) pr virksomhed.

Gøres kapitalindsatsen i stedet op pr. årsværk ses det, at det er de mindste virksomheder (med antal årsværk mellem 0 og 10), der har det største kapitalbehov. Når der sammenlignes

¹⁴ Det har dog heller ikke været formålet af denne analyse, at kortlægge eventuelle størrelsesøkonomiske fordele. Såfremt dette havde været målet skulle grunddata have været opdelt anderledes.

mellem kommuner kan der ikke findes signifikante forskelle mellem udkants-, land- og mellemkommuner, men der er dog en tendens til øget kapitalintensitet med øget bymæssighed. Virksomheder i bykommuner adskiller sig derimod også her ved at have en højere kapitalindsats pr. årsværk inden for alle virksomhedsstørrelser.

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	2.827	1.068	1.128	952	1.084	1.335
Landkommuner	3.903	1.443	1.122	999	1.248	1.531
Mellemkommuner	4.347	1.292	963	1.198	1.095	1.548
Bykommuner	7.430	3.441	1.812	2.279	2.596	2.958
I alt	5.544	2.309	1.424	1.656	2.097	2.334

Tabel 6.11 Sum af aktiver (1000 kr.) pr årsværk.

De mindste og de største virksomheder er de mest gældsatte med en gældsprocent på hhv. 30 og 26% (tabel 6.13). Alt andet lige må det forventes, at de mest kapitalintensive virksomheder (største aktivmasse pr. beskæftigede) også vil være dem med den største gældsandel, men en sådan sammenhæng er under alle omstændigheder ikke særlig iøjnefaldende.

For så vidt angår en sammenligning mellem kommuner er der ikke forskelle i virksomhedernes gældsandel imellem udkants- land- og mellemkommuner. Gennemsnitligt betraget ligger gældsandelen omkring 29 – 30%. Virksomheder i bykommuner skiller sig igen ud med en lavere gældsandel (godt 25%) end virksomheder i de øvrige kommuner.

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	954	2.135	4.181	9.620	41.392	2.139
Landkommuner	1.175	2.676	4.575	9.640	62.539	2.829
Mellemkommuner	1.270	2.386	4.273	10.489	56.480	2.610
Bykommuner	1.986	3.338	6.825	16.269	176.267	6.166
I alt	1.578	2.883	5.549	13.022	121.595	4.394

Tabel 6.12 Sum af gæld (1000 kr.) pr virksomhed.

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	32,1%	27,9%	25,0%	31,0%	27,3%	28,9%
Landkommuner	30,6%	25,9%	26,2%	27,8%	27,8%	28,2%
Mellemkommuner	31,9%	25,9%	28,7%	25,6%	33,3%	30,8%
Bykommuner	30,5%	13,4%	24,1%	20,7%	26,2%	25,5%

Tabel 6.13 Gæld i forhold til aktiver (Gældsprocent).

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	909	298	282	295	296	385
Landkommuner	1.193	374	294	278	346	433
Mellemkommuner	1.388	335	276	307	364	476
Bykommuner	2.267	462	438	472	680	755

Tabel 6.14 Gæld i forhold til antal årsværk.

Der er ikke signifikant forskel i virksomhedernes gældsprocent afhængig af deres lokalisering. Dog er der indenfor alle størrelsesgrupper en tendens til, at byvirksomheder har en lavere gældsandel end virksomheder indenfor de øvrige kommunetyper.

Der ses også et vist mønster når man sætter virksomhedernes gæld i forhold til antal årsværk (tabel 6.14). Gruppen af små virksomheder (mellem 0 og 5 årsværk) adskiller sig markant fra de øvrige virksomhedsgrupper ved at have en gennemsnitlig gæld på mellem 900.000 kr. og 2,3 mio. kr./årsværk. I modsætning hertil har de øvrige virksomhedsgrupper en gæld på mellem 300.000 og 750.000 kr. pr. årsværk. Da der er nogen usikkerhed forbundet med opgørel-

se af det indsatte antal årsværk blandt de mindste virksomheder, skal man dog være varsom med at drage for håndfaste konklusioner på dette område.

Imidlertid ses der her en tydelig forskel på virksomheder i de forskellige kommuner. Virksomheder i udkantskommuner har således kun en gæld svarende til 385.000 kr./årsværk. Dette omfang af fremmedfinansiering stiger gradvist afhængig af bymæssighed, og virksomheder i bykommuner har således en gæld på 755.000 kr./årsværk. Det vil sige, desto større grad af bymæssighed, jo større er gælden pr. årsværk. Alt andet lige kunne det indikere, at byvirksomhederne har lettere adgang til fremmedkapital end landdistriktsvirksomhederne. Imidlertid viser det sig, at disse forskelle i virksomhedernes gældsoptagelse i virkeligheden i større udstrækning skyldes forskelle i virksomhedsstruktur end lokalisering. Virksomheder i byområderne er betydeligt større og i gennemsnit også mere kapitalintensive end virksomheder i landets udkants- og landområder. Ses der derfor i stedet på virksomhedernes adgang til at belåne deres aktiver (det vil sige virksomhedernes gældsprocent) er der ikke noget der tyder på, at landdistriktsvirksomhederne har ringere adgang til fremmedkapital end byvirksomhederne. Ja, det forholder sig nærmest lige modsat, idet byvirksomhederne har en signifikant lavere gældsandel end virksomheder i udkants-, land-, og mellemkommuner.

Virksomhedernes gældsprocent er også et udtryk for deres solvens og dermed et udtryk for eventuelle långiveres pantsikkerhed. En lav gældsandel betyder alt andet lige, at banken løber en mindre risiko ved udlån til den pågældende virksomhed, og banken kan derfor i teorien beregne sig selv en lavere risikopræmie. Lav gældsprocent bør derfor, teoretisk set, i sig selv medføre lavere kapitalomkostninger (se næste afsnit for en gennemgang af finansieringsomkostningerne).

5.3.3 Finansielle omkostninger

En direkte sammenligning af virksomhedernes finansieringsomkostninger afhængig af hvor virksomhederne er beliggende, viser, at landdistriktsvirksomhederne har betydeligt lavere finansieringsomkostninger end virksomheder beliggende i Mellem- og Bykommuner (tabel 6.15).

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	104	197	356	745	2.794	189
Landkommuner	130	249	389	787	3.930	241
Mellemkommuner	153	260	384	803	3.047	4.647
Bykommuner	223	369	742	1.605	13.767	16.707

Tabel 6.15 Finansielle omkostninger (1000 kr.) pr. virksomhed

Imidlertid er denne sammenhæng også helt forventelig, for de tidligere strukturanalyser har jo også vist, at byvirksomhederne er betydeligt større og betydeligt mere kapitalintensive end landdistriktsvirksomhederne. Begge forhold betyder, at de har et større behov for fremmedkapital, og alene af den grund vil deres samlede finansieringsomkostninger ligge på et højere niveau.

Derfor er det noget mere interessant at se på finansieringsomkostningerne i forhold til gælden og om der kan registreres forskelle mellem de enkelte virksomhedsgrupper og områder.

	0-5	5-10	10-25	25-50	50+	I alt
Udkantskommuner	10,94%	9,23%	8,52%	7,75%	6,75%	8,81%
Landkommuner	11,03%	9,30%	8,51%	8,16%	6,28%	8,53%
Mellemkommuner	12,07%	10,88%	9,00%	7,65%	5,40%	9,04%
Bykommuner	11,25%	11,06%	10,87%	9,87%	7,81%	9,19%
I alt	11,29%	10,43%	9,93%	9,13%	7,44%	9,04%

Tabel 6.16 Finansielle omkostninger i forhold til samlet gæld

Som det fremgår af tabel 6.16 havde danske virksomheder i 2005 i gennemsnit finansieringsomkostninger svarende til 9,04% af deres samlede gæld. Virksomhedsstørrelse har en hel klar indflydelse på finansieringsomkostningerne. Dette stemmer helt overens med de spørgeskemaundersøgelser, Håndværksrådet ved flere tidligere lejligheder har gennemført (se afsnit 5.1). Jo større virksomhed, desto lavere rente. Hvad der i denne forbindelse er ganske interessant er, at de store virksomheder ikke har bedre indtjeningssevne eller bedre soliditet. Gennemsnitlig betragtet kan det således ikke være de to forhold, der medfører, at netop de store virksomheder har lavere finansielle omkostninger. Den mest åbenlyse forklaring er derfor, at de store virksomheder alene via deres størrelse har en bedre forhandlingsposition overfor långiver, og at de – ligeledes via deres størrelse – har et bedre og mere udbygget forretningsmæssigt netværk, der bl.a. bevirker at de får adgang til relativt lukrative finansieringsordninger.

Omvendt kan det ikke – og det var jo det der var selve formålet med nærværende analyse – påvises, at landdistriktsvirksomhederne har højere finansieringsomkostninger. Tværtimod – men forskellen er ikke signifikant – har virksomheder i by- og mellemkommuner højere finansieringsomkostninger. Dette er en tendens der gælder for alle virksomhedsstørrelser. Således er de gennemsnitlige finansieringsomkostninger i udkantskommuner og landkommuner for alle virksomhedsgrupper mindre end de gennemsnitlige finansieringsomkostninger for den samme virksomhedsgruppe i bykommuner.

Det er ganske interessant at byvirksomheder i den grad skiller sig ud. Det er byvirksomhederne, der præsterer det bedste afkast, det er byvirksomhederne, der har den laveste gældsandel, og alligevel er det samtidig byvirksomhederne, der har de højeste finansieringsomkostninger i forhold til fremmedkapitalen. Den gennemførte undersøgelse giver ikke svar på hvorfor det forholder sig sådan, men en mulig forklaring kunne være, at byvirksomhederne har en større konkursrisiko og at pengeinstitutterne derfor beregner sig en højere risikopræmie ved udlån til disse virksomheder? Eksempelvis er størstedelen af virksomhederne inden for restaurationsbranchen placeret i byområder, og flere undersøgelser har vist, at netop virksomheder indenfor denne branche har en særlig stor konkursrisiko. Men der er kun tale om gætværk. Vi ved det ikke og der er brug for supplerede brancheanalyser før det med sikkerhed kan siges, om byvirksomhederne har dårligere finansieringsvilkår end andre virksomheder.

5.4 Mulighed og behov for supplerende analyser?

De foranstående analyser er alle baseret på en opdeling af virksomhederne efter kommunetype (landdistriktsgrad). Det har simpelthen været det mest detaljerede niveau hvorpå det har været muligt at gennemføre analyse. Specielt efter kommunalreformen og dannelsen af de nye og langt større kommuner er land-by-problemstillingen imidlertid også ganske aktuell på et sub-kommunalt niveau. Inden for hver eneste kommune findes der således virksomheder, der er placeret i "landdistrikterne", og virksomheder, der er placeret i byerne, og det er muligt, at disse virksomheder har forskellige karakteristika, opnår forskellige økonomiske resultater og – hvad der i denne undersøgelse er fokus på – har forskellige finansieringsvilkår. Vi ved det blot ikke. Selv om der på et givet forhold ikke kan registreres forskelle mellem eksempelvis landkommune-virksomhederne og bykommune-virksomhederne, så kan det jo godt være, at der på et mere detaljeret opgørelsesgrundlag vil være forskelle mellem landdistrikts-virksomheden og by-virksomheden.

Center for Regional- og Turismeforskning har i samarbejde med Danmarks Statistik og Kort & Matrikelstyrelsen igennem et stykke tid arbejdet på at opbygge en bymæssighedskode i tilknytning til erhvervs- og regnskabsstatistikken. I flere år har det været muligt at knytte en bymæssighedskode til oplysningerne i Danmarks Statistiks personregistre, men desværre har det ikke været muligt at operationalisere en sådan tilgang til data i erhvervsregistret inden for rammerne af dette projekt.

Ved tilknytning af en bymæssighedskode til de enkelte firmaadresser og arbejdsstedsadresser, vil det være muligt med en langt mere fleksibel og detaljeret opgørelse efter landdistriktsgrad, hvilket åbner op for en række interessante analysemuligheder. Med bymæssighedskoden er det tanken at tilføje databasen en sub-kommunal akse, hvor hver kommune opdeles i fem enheder efter bymæssighed, det vil sige områder med under 200 indbygger (det åbne land), mellem 200 og 1000 indbyggere, mellem 1000 og 2000 indbyggere osv.

6 Politiske instrumenter på finansieringsområdet

De gennemførte undersøgelser indikerer altså, at der er forskelle i virksomhedernes finansieringsvilkår. Men samtidig er der også forretningsmæssige argumenter for disse forskelle. Spørgsmålet er så, om man rent politisk kan og skal gøre noget ved dette? Såfremt der er en større risiko forbundet ved udlån til virksomheder i bestemte brancher eller bestemte områder, er det vel i og for sig meget fornuftigt, at disse virksomheder også kommer til at betale en vis risikopræmie for deres lån.

Som et led i de gennemførte spørgeskemaundersøgelser blev rådgivernes og mæglernes holdning til regulering på finansieringsområdet også undersøgt. Et markant mindretal af rådgiverne (ca. 30%) mener ikke, at staten under nogen omstændigheder skal tilbyde særlige finansieringsvilkår for udvalgte grupper og erhverv. Blandt de muligheder for regulering som erhvervsrådgiverne nævner, er:

- Statsgaranti for lån til virksomheder i landdistrikterne.
- En forpligtelse til realkredit- og pengeinstitutterne om at yde en forholdsmæssig andel af deres lån til virksomheder placeret i landdistrikterne.
- En generel risikopulje (en promilleafgift) på eksempelvis SDO-lån. Risikopuljen skal bruges til at afdække den øgede risiko ved udlån til risikogrupper.

I modsætning til erhvervsrådgiverne er ejendomsmæglerne noget mere tilbageholdende med at anbefale politiske reguleringer på området. Grundholdningen er, at markedskræfterne er de bedste til at regulere forholdet, også når det gælder kreditvilkår.

7 Konklusion

Denne undersøgelse har haft til formål at se på, om landdistriktsvirksomhederne har dårligere finansieringsvilkår end andre virksomheder. Mere specifikt har det været formålet at se på, om virksomhedernes adgang til fremmedkapital er forskellige i by og på land og om land- og byvirksomhederne eventuelt må betale en forskellig pris for den kapital de får stillet til rådighed?

Det helt overordnede svar på dette spørgsmål må være: Nej, umiddelbart er der ikke noget der tyder på, at finansieringsvilkårene skulle være påvirket af, om virksomhederne ligger placeret i et landdistrikt eller i et byområde.

Men selvfølgelig går der mange nuancer tabt i en så overordnet konklusion som ovenfor, for hvad er en "landdistriktsvirksomhed" egentligt? Og hvad skal der forstås ved "dårlige finansieringsvilkår"? Svaret på det grundlæggende spørgsmål kommer i høj grad til at afhænge af hvorledes man definerer ovennævnte samt hvem man i øvrigt vælger at stille spørgsmålet.

I denne undersøgelse er det valgt at definere et landdistrikt som de *kommuner*, der ud fra en lang række kriterier er de mindst urbaniserede. Danmarks 98 kommuner er på denne måde opdelt i 4 kategorier, nemlig Udkantskommuner, Landkommuner, Mellekommuner og Bykommuner. Kategoriseringen er den samme som benyttet af Fødevareministeriet ved administration af det såkaldte Landdistriktsprogram. Man kan imidlertid sagtens indvende, at denne definition af et landdistrikt er alt for overordnet, for selv i den mindste udkantskommune er der jo byområder, og i de fleste bykommuner er der også områder der ud fra en gængs betragtning må opfattes som landområder. Rent metodemæssigt har det – inden for rammerne af dette projekt - dog ikke været muligt at foretage en subkommunal opdeling af virksomhederne alt efter om de er beliggende i bymæssig bebyggelse eller ej. Derfor må vi indtil videre nøjes med en sammenligning af virksomheder beliggende i et "landdistrikt"¹⁵ med virksomheder beliggende i "byområder"¹⁶.

Dernæst vil svaret på det grundlæggende spørgsmål: "Har landdistriktsvirksomheder dårligere finansieringsvilkår end byvirksomhederne?" også være afhængig af, hvorledes begrebet "dårlige finansieringsvilkår" skal defineres. Her er der i undersøgelsen udelukkende fokuseret på traditionelle kreditvilkår, det vil sige på virksomhedernes adgang til realkredit- og pengeinstitutbelåning og på vilkårene for denne belåning. Alene dette er jo en væsentlig afgrænsning for belåning af virksomhedens aktiver og er i virkeligheden kun en meget lille del af den finansieringspalet virksomhederne har til rådighed. Andre muligheder er eksempelvis indskud af selskabskapital eller andre former for egenkapital, og derudover har virksomhederne også adgang til forskellige former for risikovillig kapital, forstået som kapital der aflønnes med en eller anden andel af et eventuelt overskud. Endelig tilbyder forskellige offentlige og halvoffentlige aktører også støtteordninger, der hver især repræsenterer forskellige finansieringsmuligheder for virksomhederne, men alle disse finansieringsformer er altså *ikke* inddraget i sammenligningen mellem land og byvirksomheder.

Selvom undersøgelsen udelukkende fokuserer på de traditionelle finansieringsmuligheder i realkredit- og pengeinstitutter, kan virksomhedernes oplevelse af "dårlige finansieringsvilkår" alligevel skyldes mange forskellige forhold:

- At de må betale højere renter på deres lån
- At de i højere grad må betale gebyrer
- At løbetiden på deres lån er kortere
- At de ikke kan opnå samme belåningsgrad på deres aktiver
- At deres aktiver vurderes lavere

¹⁵ I denne undersøgelse er "Landdistrikt" defineret som Udkantskommuner og Landkommuner.

¹⁶ I denne undersøgelse er både de såkaldte "Mellekommuner" og "Bykommunerne" defineret som "Byområder".

I en undersøgelse som denne er problemet at finde objektive mål for ovenstående forhold. De direkte finansieringsomkostninger i form af renter og gebyrer kan opgøres relativt objektivt. Noget andet er imidlertid at belyse de øvrige forhold på en nogenlunde objektiv måde. Man kan i et spørgeskema eller i et interview spørge til virksomhedernes eller eksterne eksperter vurdering af de finansieringsvilkår, virksomhederne får tilbudt. Derved får man afdækket respondenternes *oplevelse* af finansieringsvilkårene, men søger man disse kvalitative vurderinger underbygget via kvantitative undersøgelser, render man ind i det problem, at sådanne undersøgelser ikke giver årsagsforklaringer. Har en given virksomhed eksempelvis optaget mere kortvarige lån eller kun i mindre omfang foretaget en belåning af aktiverne, kan det jo dels skyldes, at den pågældende virksomhedsejer ikke *ønsker* at belåne virksomheden yderligere, men det kan også skyldes, at den pågældende virksomhedsejer har fået afslag på yderligere belåning.

I undersøgelsen har vi forsøgt at belyse oplevelsen af landdistriktsvirksomhedernes finansieringsvilkår via en spørgeskemaundersøgelse blandt erhvervsrådgivere og erhvervsmæglere (ejendomsmæglere). Disse respondenter må forventes at have et indgående kendskab til virksomhedernes finansieringsvilkår, uden at de på samme måde som virksomhedsejerne og långiverne er direkte "part i sagen". Virksomhedernes adgang til fremmedkapitalfinansiering belyses i undersøgelsen ved at sætte den samlede gæld i forhold til den samlede aktivmasse, vel vidende, at dette på mange måder er et yderst tvivlsomt mål. Såfremt målet skal kunne bruges, må det hvile på den antagelse, at de enkelte virksomhedsejeres ønsker til kapitalstruktur udjævner sig når der ses på en større gruppe af virksomheder. Nogle virksomheder vil selvkært ikke ønske eller have behov for at optage så store lån, men andre virksomheder vil samtidig have behov for så store lån som muligt. Kan der registreres forskelle i gældsandel mellem *grupper* af virksomheder, antages det derfor at skyldes strukturelle forskelle – altså at den ene gruppe af forskellige årsager er mindre kreditværdige end den anden gruppe.

Forskelle i finansieringsvilkår mellem landdistriktsvirksomhederne og byvirksomhederne kan imidlertid skyldes en række andre forhold end den fysiske lokalisering. Långiver skal som udgangspunkt afveje indtjening og risici når de tilbyder lån. Er der således brancher eller virksomhedstyper som det er forbundet med en større risiko at yde lån, vil långiver kompensere ved enten at kræve en højere rente (risikopræmie) eller ved at yde et mindre lån (opnå en større grad af sikkerhed for tilbagebetaling af lånet). Såfremt virksomheder på landet har dårligere finansieringsvilkår end byvirksomhederne kan det eksempelvis skyldes:

- Manglende indtjeningsevne, det vil sige at de er dårligere til at tjene penge end byvirksomhederne. Virksomhedernes indtjeningsevne er af afgørende betydning for deres tilbagebetalingsevne og dermed for at forrente en yderligere finansiering med fremmedkapital.
- Branchetilørsforhold. Landdistriktsvirksomhederne kan være domineret af brancher præget af lav vækst eller direkte tilbagegang i omsætning og indtjening, eller af brancher hvor der er en højere risiko for konkurs.
- Virksomhedsstørrelse. Mindre virksomheder har en lavere forhandlingsstyrke og derfor opnår de generelt dårligere finansieringsvilkår end de større virksomheder. Er der således flere små virksomheder i landdistrikterne i forhold til i byerne vil dette i sig selv medføre højere finansieringsomkostninger for landdistriktsvirksomhederne
- Virksomhedsalder: Unge virksomheder (nyetablerede/usikre virksomheder) har som regel dårligere finansieringsvilkår end ældre virksomheder.

Det nok mest dominerende erhverv i landdistrikterne er stadig landbruget, men da dette erhverv – af gode grunde – stort set ikke findes repræsenteret i bykommunerne, og da erhvervet ydermere er karakteriseret ved at være meget kapitalintensivt og ved i en vis udstrækning af andre finansieringstraditioner og institutioner end de øvrige erhverv, så er landbruget ikke inkluderet i denne undersøgelse.

I registerundersøgelsen er der forsøgt korrigeret for eventuelt andre forklaringer på forskelle i finansieringsomkostninger. Dette er sket ved at gruppere resultater efter hovedbrancher, afkastningsgrad, kapitalintensitet og virksomhedsstørrelse.

De to grundlæggende spørgsmål lød:

- Har landdistriktsvirksomhederne ringere adgang til fremmedkapital end byvirksomhederne?
- Har landdistriktsvirksomhederne højere finansieringsomkostninger end byvirksomhederne?

Disse to spørgsmål vil blive forsøgt besvaret nedenfor.

Har landdistriktsvirksomhederne ringere adgang til fremmedkapital end byvirksomhederne?

Det er helt givet opfattelsen blandt mange landdistriktsaktører, at landdistriktsvirksomheder har ringere adgang til fremmedkapital end byvirksomhederne. Landdistrikternes Fællesråd har eksempelvis ved flere lejligheder påpeget, at visse landdistriktsvirksomheder har problemer med at opnå den ønskede belåning. Långiverne (både Realkreditrådet og Finansrådet) har på deres side ved flere lejligheder afvist, at der skulle være noget om snakken. De mener ikke at virksomheder får en skarpere kreditvurdering alene ud fra deres fysiske lokalisering, og det hævdes, at alle engagementer hviler på vurderinger af de konkrete forretningsmæssige forhold. Men selvfølgelig benytter långiver også (generelle) brancheanalyser i deres kreditvurdering, og selvfølgelig indgår pantets alternative anvendelsesmulighed (og dermed fysiske placering) i kreditvurderingen, så hvad skal man tro?

Som led i nærværende undersøgelse er der gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt danske erhvervsrådgivere (på de forskellige kommunale og regionale erhvervscentre) og blandt danske erhvervsrådgivere. Responsraten var i begge undersøgelser utilfredsstillende, men blandt de besvarelser der er kommet ind, var det i begge undersøgelser konklusionen, at virksomhedens placering i et landdistrikt i sig selv medfører, at virksomhederne har ringere adgang til fremmedkapital, derved at kun en mindre del af aktivmassen kan belånes.

Mellem 70 og 80% af både erhvervsrådgivere og erhvervsrådgivere har den holdning, at landdistriktsvirksomheder har ringere muligheder for at belåne aktivmassen end byvirksomhederne.

Samtidig giver de udtryk for, at visse brancher er særligt ramt af en tilbageholdende kreditpolitik fra långivernes side, og her fremhæves i særlig grad turistbranchen (hotel og restaurationsvirksomhed) samt detailhandel. Der skelnes i den forbindelse ikke mellem realkredit- og pengeinstitutter, idet begge vurderes at være relativt tilbageholdende med lån til landdistriktsvirksomheder.

I hvilken udstrækning kan disse opfattelser så dokumenteres ved den gennemførte registerundersøgelse? Har landdistriktsvirksomhederne en ringere adgang til fremmedfinansiering?

Jo, såfremt man ser på virksomhedernes aktuelle gældsoptagelse pr. årsværk ser der ud til at være noget om snakken. Virksomheder i udkantskommuner har således kun en gæld svarende til 385.000 kr./årsværk. Dette omfang af fremmedfinansiering stiger gradvist afhængig af bymæssighed, og virksomheder i bykommuner har således en gæld på 755.000 kr./årsværk. Alt andet lige kunne det indikere, at byvirksomhederne har lettere adgang til fremmedkapital end landdistriktsvirksomhederne. Imidlertid viser det sig, at disse forskelle i virksomhedernes gældsoptagelse afhængigt af, hvor de er lokaliseret, i virkeligheden i større udstrækning skyldes forskelle i virksomhedsstruktur. Virksomheder i byområderne er både større og i gennemsnit også mere kapitalintensive end virksomheder i landets udkants- og landområder.

Ses der på virksomhedernes adgang til at belåne deres aktiver (det vil sige virksomhedernes gældsprocent), så er der ikke noget der tyder på, at landdistriktsvirksomhederne har ringere adgang til fremmedkapital end byvirksomhederne. Ja, det forholder sig nærmest lige modsat, idet byvirksomhederne har en signifikant lavere gældsandel end virksomheder i udkants-, land-, og mellemkommuner. Dette gælder uanset virksomhedsstørrelse.

Har landdistriktsvirksomhederne højere finansieringsomkostninger end byvirksomhederne?

En direkte sammenligning af virksomhedernes samlede finansieringsomkostninger viser, at landdistriktsvirksomhederne har betydeligt lavere finansieringsomkostninger end virksomheder beliggende i Mellem- og Bykommuner. Det skyldes imidlertid primært, at byvirksomhederne er større og mere kapitalintensive end virksomheder i udkants- og landkommuner.

Mere interessant er det at se på virksomhedernes finansieringsomkostninger i forhold til virksomhedernes gæld, idet dette siger noget om den samlede pris på fremmedkapital. I 2005 havde danske virksomheder i gennemsnit finansieringsomkostninger svarende til 9,04% af deres samlede gæld. Virksomhedsstørrelse har en hel klar indflydelse på finansieringsomkostningerne. Jo større virksomhed, desto lavere rente. De store virksomheder opnår bedre finansieringsvilkår selvom de gennemsnitlig betragtet ikke præsterer en bedre indtjeningsevne eller har en bedre soliditet. Den mest åbenlyse forklaring er derfor, at de store virksomheder alene via deres størrelse har en bedre forhandlingsposition overfor långiver, og at de – ligeledes via deres størrelse – har adgang til mere lukrative finansieringsordninger.

Det kan ikke påvises, at landdistriktsvirksomhederne har højere finansieringsomkostninger. Tværtimod – men forskellen er ikke signifikant – har virksomheder i by- og mellemkommuner højere finansieringsomkostninger. Dette er en tendens der gælder for alle virksomhedsstørrelser. Således er de gennemsnitlige finansieringsomkostninger i udkantskommuner og landkommuner for alle virksomhedsgrupper mindre end de gennemsnitlige finansieringsomkostninger for den pågældende virksomhedsgruppe i mellem- og bykommunerne.

Hvad så nu?

Står det til troende at landdistriktsvirksomheder ikke har dårlige finansieringsvilkår? Tja. Det korrekte svar må vel være, at der er behov for yderligere undersøgelser på området for at afklare om den geografiske placering af en virksomhed i sig selv kan medføre dårligere finansieringsvilkår. Først og fremmest er der brug for en undersøgelse, hvor der foretages en branchemæssig sammenligning mellem land- og byvirksomheder, således at forskelle i branchesammensætning ikke bliver den egentlige forklarende variabel på eventuelle forskelle mellem land og by. Dernæst er der brug for en subkommunal analyse med en opdeling af virksomhederne ud fra deres bymæssige placering. Først da bliver det muligt at sige, om placering af en virksomhed "på landet" i sig selv har betydning for adgangen til kapital og for den pris der skal betales for denne adgang.

Center for Regional- og Turismeforskning arbejder for øjeblikket, via andre forskningsprojekter, på at foretage en sådan subkommunal opdeling af virksomhederne i regnskabsdatabasen, og målet er i løbet af relativ kort tid at kunne supplere analyserne i denne rapport.

8 Litteratur

Christoffersen, Henrik, 2003: *Det danske bymønster og landdistrikterne*. Rapport fra Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut

Direktoratet for FødevarerErhverv, 2006: *National strategi for Det danske landdistriktsprogram 2007-2013*. Høringsudkast.

Enflo, Kerstin, 2006: *Investeringar, FoU och tillväxt*. Institut for Tilväxtpolitiska Studier

Glesbygdsverket, 2006: *Kapitalforsörjning i Gles- och Landsbygder*. Underlagsrapport, Maj 2006

Glesbygdsverket, 2006: *Småföretagandets villkor i Gles- och Landsbygder*, Maj 2006

Indenrigsministeriet, 1996: *Redegørelse for realkredit og pengeinstitutters udlånspraksis og service overfor kunder i landdistrikterne*.

Indenrigsministeriet, 1997: *Landdistrikternes udviklingsmuligheder*. Betænkning nr. 1333 fra Indenrigsministeriet

Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2002: *Landdistriktsredegørelsen*

Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2004: *Landdistriktsredegørelsen*.

Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2006a: *Regionalpolitisk redegørelse 2006 – Regeringens redegørelse til Folketinget*.

Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2006b: *Regionalpolitisk redegørelse 2006 – Analyser og baggrund*.

Kristensen, Inge Toft, Chris Kjeldsen, Tommy Dalgaard: *Landdistriktskommuner – Indikatorer for Landdistrikt*. Notat fra Danmarks Jordbrugsforskning, Afdeling for Jordbrugsproduktion og Miljø, Februar 2007.

Lindström, Bjarne, 2005: *Regionalpolitiken som tilväxtpolitik. Retorik och substans i den regionale utvecklingspolitiken*. Institut for Tilväxtpolitiska Studier

Miljøministeriet, 2006a: *Oversigt over statslige interesser i kommuneplanlægningen – 2009*.

Miljøministeriet, 2006b: *Landsplanredegørelsen 2006. Det nye Danmarkskort – planlægning under nye vilkår*

Nicolajsen, Søren, 2008: *Bankerne strammer grebet*. Bankundersøgelse fra Håndværksrådet. Juli 2008

Nielsen, Niels May, Anne Sofie Oxholm, Morten Larsen og Peter Beck Nellesmann, 2006: *Iværksætterindeks 2006 Europa*. Rapport fra Erhvervsministeriets analysegruppe Fora.

Nørgaard, Helle og Hans Thor Andersen, 2006: *Udviklingstræk i vækst og stagnationsområder*. Statens Byggeforskningsinstitut.

Svensden, Gunnar Lind, 2000: *Hvad er et landdistrikt?* AKF-Nyt nr. 2, 2000.

Westermark, Harry, 2003: *Bolån på Landet. Om finansiering af bostäder i gles- och landsbygder*. Rapport fra Glesbygdsverket. Marts 2003

Økonomi- og Erhvervsministeriet, 2006: *Regionalpolitisk vækstredøgørelse af 24. maj 2006*

9 Bilag

9.1 Spørgeskema benyttet ved undersøgelse blandt erhvervsfremmeaktører

1) Navn på servicecenter eller erhvervscenter? _____

2) Tilbyder jeres service- eller erhvervscenter ydelser i relation til finansiering?

- Ja
 Nej, ingen ydelser i relation til finansiering (gå til spørgsmål 5)

3) Hvis ja, hvilke finansieringsydelser tilbydes?

(sæt gerne flere krydser)

- Generel basisrådgivning om finansieringsmæssige overvejelser ved etablering
 Hjælp til etablering af erfa-grupper/netværk med fokus på finansiering
 Formidler viden om forskellige støtteprogrammer der giver adgang til støttet kapital
 Hjælp til vurdering af forskellige konkrete lånetilbud fra pengeinstitutter/realcredit
 Skabe kontakt til venture-kapitalfonde
 Hjælp til vurdering af forskellige konkrete tilbud fra venturekapitalfonde
 Vi (eller en erhvervsfond med tilknytning til centret) tilbyder selv lån
 Vi tilbyder kaution for lån optaget i alm. pengeinstitut.
 Andre ydelser. Beskriv: _____

4) Såfremt I selv tilbyder lån, hvad karakteriserer så disse lån?

- Lån med lav rente eller lave stiftelsesomkostninger set i forhold til markedsniveau?
 Lån uden pant i låntagers fysiske aktiver
 Lån med pant i fysiske aktiver, men med prioritetsplacering efter pengeinstitutterne
 Lån med fordelagtig afdragsprofil
 Anden form for lån. Beskriv: _____

5) Har virksomhedernes branchetilknytning, efter din mening, betydning for de finansieringsvilkår de tilbydes?

- Ja
 Nej, en branchetilknytning har ikke i sig selv betydning for finansieringsvilkårene (gå til sp.9)
 Ved ikke

6) Hvis ja, hvad karakteriserer så disse forskelle?

- Visse brancher har ringere adgang til belåning med realkredit end andre
- Visse brancher har ringere adgang til belåning fra pengeinstitutter end andre
- Visse brancher må betale højere renter på deres lån
- Visse brancher tilbydes kortere løbetid på deres lån
- Visse brancher bliver, fra pengeinstitutternes side, mødt med højere gebyrkrav
- Aktiverne indenfor visse brancher vurderes konsekvent lavere i forhold til markedsværdien
- Der stilles oftere krav om supplerende sikkerhedsstillelse
- Andre forhold _____

Kommentarer:

7) Hvilke brancher har, efter din opfattelse, ringere adgang til realkredit end gennemsnittet?

- Hotel og restauration
- Fiskerirelateret virksomhed
- IT virksomheder
- Andre brancher: _____

8) Hvilke brancher har, efter din opfattelse, ringere adgang til pengeinstitutbelåning end gennemsnittet?

- Hotel og restauration
- Fiskerirelateret virksomhed
- IT virksomheder
- Andre brancher: _____

9) Har virksomhedernes placering i enten en by eller et landdistrikt (Landdistrikter defineret som det åbne land eller byer op til 1000 indbyggere), efter din mening, betydning for de finansieringsvilkår virksomhederne tilbydes?

- Ja
- Nej, den fysiske placering har ikke i sig selv betydning for finansieringsvilkårene (gå til sp.11)
- Ved ikke

10) Hvis ja, hvad karakteriserer så disse forskelle

- Landdistriktsvirksomheder har ringere adgang til belåning med realkredit end andre
- Landdistriktsvirksomheder har ringere adgang til belåning fra pengeinstitutter end andre
- Landdistriktsvirksomheder må betale højere renter på deres lån
- Landdistriktsvirksomheder tilbydes kortere løbetid op deres lån
- Landdistriktsvirksomheder bliver, fra pengeinstitutternes side, mødt med højere gebyrkrav
- Landdistriktsvirksomhedernes aktiver vurderes konsekvent lavere i forhold til markedsværdien
- Andre forhold _____

Kommentarer:

11) Er der efter din opfattelse behov for særlig politisk opmærksomhed mod landdistriktsvirksomhedernes finansieringsvilkår?

- Ja Nej Ved ikke

12) Hvilke politiske instrumenter kunne eventuelt tages i anvendelse for at lette finansieringsvilkårene for landdistriktsvirksomhederne?

- Det offentlige skal ikke tilbyde specielle finansieringsordninger for udvalgte erhverv
- Der kunne indføres statsgaranti for visse pengeinstitutlån til landdistriktsvirksomheder
- Staten kunne udbyde supplerende lån til markedsrenten
- Staten kunne udbyde supplerende lån med en støttet rentesats
- Forslag til anden ordning:
-

9.2 Spørgeskema benyttet ved undersøgelse blandt erhvervsmæglere

1) Er jeres ejendomsmæglervirksomhed tilsluttet en kæde?

Ja Nej

2) Hvis ja, hvilken kæde: _____

3) Mener du at virksomhedernes branchetilknnytning har betydning for de finansieringsvilkår de tilbydes?

Ja
 Nej, en branchetilknnytning har ikke i sig selv betydning for finansieringsvilkårene (gå til sp.7)
 Ved ikke

4) Hvis ja, hvad karakteriserer så disse forskelle

Visse brancher har ringere adgang til belåning med realkredit end andre (Realkreditten mindre tilbøjelig til at tilbyde lån op til den lovgivningsmæssige lånegrænse)
 Visse brancher har ringere adgang til pengeinstitutsbelåning end andre (Pengeinstitutterne er mindre tilbøjelig til at tilbyde lån mod sikkerhed i virksomhedens aktiver)
 Visse brancher må betale højere renter på deres pengeinstitutslån end andre
 Visse brancher tilbydes kortere løbetid på deres lån eller lån med en mere belastende afdragsprofil.
 Andre forhold _____

Kommentarer:

5) Hvilke brancher har, efter din opfattelse, ringere adgang til realkredit end gennemsnittet?

Hotel og restauration
 Fiskerirelateret virksomhed
 IT virksomheder
 Andre brancher: _____

6) Hvilke brancher har, efter din opfattelse, ringere adgang til pengeinstitutbelåning end gennemsnittet?

Hotel og restauration
 Fiskerirelateret virksomhed
 IT virksomheder
 Andre brancher: _____

7) Har virksomhedernes placering i enten en by eller et landdistrikt (det åbne land eller byer op til 1000 indbyggere) betydning for de finansieringsvilkår de tilbydes?

- Ja
 Nej, den fysiske placering har ikke i sig selv betydning for finansieringsvilkårene (gå til sp.9)
 Ved ikke

8) Hvis ja, hvad karakteriserer så disse forskelle

Landdistriktsvirksomheder har ringere adgang til belåning med realkredit end andre

(Realkreditten er mindre tilbøjelig til at tilbyde lån op til den lovgivningsmæssige lånegrænse)

Landdistriktsvirksomheder har ringere adgang til pengeinstitutsbelåning end andre

(Pengeinstitutterne er mindre tilbøjelig til at tilbyde lån mod sikkerhed i virksomhedens aktiver)

Landdistriktsvirksomheder må betale højere renter på deres pengeinstitutslån end andre

Landdistriktsvirksomhederne tilbydes kortere løbetid på deres lån eller lån med en mere

belastende afdragsprofil.

Andre forhold _____

Kommentarer:

9) Er der efter din opfattelse behov for særlig politisk opmærksomhed mod landdistriktsvirksomhedernes finansieringsvilkår?

- Ja Nej Ved ikke

10) Hvilke politiske instrumenter kunne eventuelt tages i anvendelse for at lette finansieringsvilkårene for landdistriktsvirksomhederne?

Det offentlige skal ikke tilbyde specielle finansieringsordninger for udvalgte grupper

Der kunne indføres statsgaranti for visse pengeinstitutslån til landdistriktsvirksomheder

Staten kunne udbyde supplerende lån til markedsrenten

Staten kunne udbyde supplerende lån med en støttet rentesats

Forslag _____ til _____ anden _____ ordning:

9.3 Regnskabsposter i Regnskabsstatistik for firmaer

Dette bilag indeholder en beskrivelse af regnskabsposter i Danmarks Statistiks regnskabsstatistik for firmaer. Poster fra firmaernes regnskab vedrører: omsætning, diverse omkostningstyper, vareforbrug, aktiver, passiver samt investeringer. Beskrivelsen er baseret på oplysninger fra Danmarks Statistik.

Omsætning

Indtægter ved salg af produkter og tjenesteydelser der hidrører fra firmaets primære drift. Omsætningen er opgjort efter rabatter og er ekskl. afgifter m.m., der direkte er forbundet med salget. Omfatter også arbejde udført for egen regning og opført under aktiver, fx bygning af egne maskiner.

Andre driftsindtægter

Indtægter, som ikke har forbindelse med den primære drift, herunder refunderede sygedagpenge og offentlige løntilskud.

Vareforbrug

Det forbrug som medgår til omsætningen. Det vil sige køb af råvarer, færdigvarer og energi plus/minus lagerændringer.

Værditilvækst

Omsætning plus Andre driftsindtægter minus forbrug af varer og tjenester.

Finansielle indtægter

Renter, provisioner, kursgevinster på værdipapirer og udlandslån, udbytte af aktier og anparter mv.

Finansielle omkostninger

Renter, kurstab på værdipapirer og udlandslån, provisioner og udgifter til depot mv.

Anlægsaktiver

Den del af formuen som er bestemt til vedvarende eje eller brug for firmaet, fx bygninger, maskiner, inventar, patenter, licenser samt langsigtede investeringer af finansiell karakter, fx aktier og obligationer.

Omsætningsaktiver

Varelagre, likvide beholdninger, salgstilgodehavender samt let realisable værdipapirer der ikke er bestemt til vedvarende eje.

Egenkapital

Ejernes andel af kapitalen. Beregnes som aktiver i alt minus summen af hensættelser og gæld.

Hensættelser

Forpligtelser hvis størrelse eller forfaldstid ikke kendes med sikkerhed, fx udskudt skat og pensionsforpligtelser.

Kortfristet gæld

Gældsposter der forfalder inden for 1 år, fx varegæld og skyldig moms.

Langfristet gæld

Gældsposter med en løbetid over 1 år, fx prioritetsgæld.

Investeringer

Tilgang og afgang af anlægsaktiver, dvs. fast ejendom (grunde, bygninger mv.) og driftsmidler

(maskiner, køretøje er, inventar mv.) og immaterielle aktiver (software, licenser mv.). Tilgang opgøres til anskaffelsespris før afskrivninger og andre reguleringer og omfatter såvel købte som leasede aktiver. Afgang værdisættes til salgsprisen eller, hvor denne ikke kendes, til den nedskrevne værdi.

Værditilvækst (pct.)

Værditilvækst i pct. af summen af Omsætning og Andre driftsindtægter.

Bruttoavance

Bruttofortjeneste i pct. af Omsætning. Bruttofortjenesten beregnes som Omsætning minus Vareforbrug minus Køb af lønarbejde og underentrepriser.

Overskudsgrad

Resultat af ordinær drift (overskud før finansielle og ekstraordinære poster og skat) udtrykt i pct. af summen af Omsætning og Andre driftsindtægter.

Egenkapitalens forrentning efter selskabsskat

Resultat efter selskabsskat målt i pct. af den gennemsnitlige egenkapital i løbet af året. Ud fra det foreliggende materiale er det ikke muligt præcist at opgøre den gennemsnitlige egenkapital, så den beregnes tilnærmelsesvis som: Egenkapitalen ultimo minus halvdelen af konsolideringsposten. Sidstnævnte post viser det beløb af årets resultat, som er overført til (eller fra) egenkapitalen.

Soliditet

Egenkapitalen udtrykt i pct. af de samlede passiver (ultimo).

Gennemsnit

Beregnes for hver branche (eller størrelsesgruppe mv.) på basis af summerede tal for de relevante regnskabsposter. Store firmaers resultater får derved større vægt end små firmaers.

Median

Fremkommer ved at udregne det pågældende nøgletal for hvert firma i branchen (eller størrelsesgruppen mv.) og derpå sortere firmaerne i størrelsesorden i henhold til dette nøgletal. Medianen er lig nøgletallet for det firma, som ligger netop midt i den sorterede række. Store firmaers resultater betyder her ikke mere end små firmaers.